

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Hana Jíchová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Československé legie v Rusku
za 1. světové války
Hana Jíchová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

**Československé legie v Rusku
za 1. světové války**

Hana Jíchová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. OBECNÝ SOUHRN SITUACE PŘED 1. SVĚTOVOU VÁLKOU 9	
2.1. Představy českých politiků o samostatném českém státu.....	9
3. ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE VE FRANCII A ITÁLII	12
3.1. Francie.....	12
3.2. Itálie	13
4. ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V RUSKU	15
4.1. Česká družina	15
4.2. Československý střelecký pluk	17
4.3. Československá střelecká brigáda.....	18
5. BITVA U ZBOROVA	20
5.1. Příprava bitvy	20
5.2. Průběh bitvy a její vojenský výsledek.....	22
5.3. Mezinárodní ohlas na účast československých jednotek u Zborova.25	
5.3.1. Transport vojáků do Francie	26
6. BOLŠEVICKÁ REVOLUCE A JEJÍ DOPAD NA ČESKOSLOVENSKÉ ODDÍLY	30
7. CESTA PO TRANSSIBIŘSKÉ MAGISTRÁLE	32
7.1. Boj u Bachmače a postup na východ.....	32
7.2. Čeljabinský incident a obsazování transsibiřské magistrály	36
8. MEZINÁRODNÍ SCÉNA	40
8.1. Politika.....	40
8.2. Bojiště	41
9. CESTA DO VLADIVOSTOKU	44
9.1. Ústup z fronty.....	44
9.2. Odjezd z Vladivostoku.....	47
10. OSUDY LEGIONÁŘŮ	49

11. ZÁVĚR.....	51
12. RESUMÉ.....	53
13. POUŽITÉ ZDROJE	54
13.1. Literatura	54
13.2. Články	55
13.3. Internetové zdroje.....	55
14. PŘÍLOHY	56
14.1. Zdroje k obrazové příloze.....	56
14.2. Obrazová příloha	56

1. ÚVOD

Při vypuknutí 1. světové války jistě málokoho napadlo, že tento válečný konflikt radikálně změní podobu střední Evropy. Ještě nepravděpodobnější byla myšlenka, že se na tomto přerozdělení území bude podílet armáda do té doby neexistujícího státu.

Legionářské téma je i po téměř 100 letech stále atraktivní. Před psaním této bakalářské práce jsem legionářskou tradici do větší hloubky nezkoumala. Jelikož je působení legionářů v 1. světové válce zásadní pro zrod samostatného Československa, zvolila jsem si za své téma bakalářské práce československé legie v Rusku. Nechtěla bych snižovat úlohu a vystoupení československých legionářů na západní či italské frontě, nicméně je patrné, že se do mezinárodního povědomí nejvíce zapsali právě legionáři bojující na daleké východní frontě.

K legionářské tematice vyšlo nepřeberné množství literatury. Velkou část dostupných knih zastupují paměti samotných legionářů. Jejich deníky psané v průběhu války, osobní dopisy či pořízené fotografie, ač mnohdy ovlivněné subjektivním pohledem na věc, mají vysokou vypovídací hodnotu. Nic nevypráví o prožívání bojů lépe, než výpovědi samotných vojáků. Své vzpomínky na Rusko zvěčnil Rudolf Medek ve své zřejmě nejznámější básni Zborov. Během 20. a 30. let 20. století vycházely sborníky k výročí bitvy u Zborova či k výročí založení pluků. Není překvapením, že mezi lety 1938 až 1989 bylo napsáno jen několik málo titulů, zatímco po vzniku samostatné České republiky nastal boom knih s legionářskou tematikou. Dá se říci, že knihy vydané v meziválečném období a po pádu komunismu v roce 1989 měly a mají největší vypovídací hodnotu. Nebyly ovlivněny cenzurou, či požadavky státní moci. Při svém studování legionářů jsem vycházela především z literatury vydané po roce 1990, kterou jsem doplňovala knihami z prvorepublikové éry. Ke starším titulům jsem musela přistupovat obezřetně, protože zde bylo možné nalézt knihy, které tíhly ke zveličování či naopak k zamlčování určitých událostí. Při práci jsem se nejvíce opírala

o knihu od Karla Pichlíka, Bohumíra Klípy a Jitky Zabloudilové Českoslovenští legionáři (1914–1920), jež obsahovala informace nejen o legionářích v Rusku, Francii, Itálii a Srbsku, ale také politická jednání československého zahraničního odboje. V části o bitvě u Zborova jsem čerpala z titulů Jana Galandauera Bitva u Zborova 2.7.1917: česká legenda a Zborov 1917–1997 od Jana Galandauera, Petra Hofmana a Ivana Šedivého. Dále bych zmínila Legionáře od Miroslava Honzíka a Anabázi Roberta Saka. V části, kde jsem se věnovala legionářům po válce, jsem získávala informace především z knihy Jana Michla Legionáři a Československo. Z titulů, které vyšly v meziválečném období a z nichž jsem nejvíce čerpala, bych jmenovala knihu od Aloise Žipka Válka národů 1914–1918 a účast českého národa v boji za svobodu a od Vojtěcha Práška titul Česká družina.

Aby dostaly nároky na samostatný český stát nějaký reálný základ a podporu, bylo třeba ujistit státy Dohody o rozchodu české společnosti s rakousko-uherským zřízením. Jen politická jednání nestačila. T. G. Masaryk a ostatní politici potřebovali reálný základ pro myšlenku samostatného státu. Tím se stalo postupné budování samostatné armády, která v letech 1914–1920 dávala svými vojenskými vystoupeními proti vojskům Ústředních mocností a posléze i bolševickým jednotkám najevo, že zde existuje skupina lidí bojující nejen za ukončení světového konfliktu, ale i za svou vlast.

Práce je rozdělena do několika částí. V úvodní pasáži je nastíněna mezinárodní politická situace a aktivita českých politiků v počátcích válečného konfliktu. Dále bylo nezbytné popsat vznik a činnost legií ve Francii a Itálii. Jádro práce analyzuje vznik ruských legií, jejich obtížné začleňování se do skutečných bojů a překonávání odporu ruské vlády k jejich činnosti. Více prostoru je věnováno účasti československých vojáků v bitvě u Zborova, ve které na sebe českoslovenští dobrovolníci poprvé mezinárodně upozornili. Zbytek práce je věnován analýze událostí ovlivněných bolševickou revolucí a cestě československých jednotek do Vladivostoku, odkud je lodě převezly zpět do Československa. Více jsem

se soustředila na cestu československých legionářů po transsibiřské magistrále, kdy na sebe obsazením důležitých měst situovaných na železniční dráze podruhé více upoutali pozornost. V krátkosti je v poslední kapitole zmíněn život legionářů po návratu domů a jejich další působení jak v osobním životě, to znamená návrat k rodině a k práci, tak v historické rovině, kdy právě jejich dřívější působení v legiích ovlivnilo jejich další osudy v návaznosti na širší historické události.

2. OBECNÝ SOUHRN SITUACE PŘED 1. SVĚTOVOU VÁLKOU

Ač se všeobecně udává za důvod propuknutí 1. světové války atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, světovou válku zapříčinily dlouhodobé rozepře, ať už mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem, potažmo celým Balkánem, či spory mezi Německem a Francií o Alsasko-Lotrinsko. Neshody kulminovaly a bylo jen otázkou času, kdy dojde k rozhodujícímu kroku. Spáchaný atentát se stal pouhou záminkou pro rozpoutání dosud největšího světového konfliktu. Obecně se dá říci, že se v 1. světové válce jednalo o soupeření států, které mezi sebou měly různé spojenecké smlouvy, dohody a úmluvy. Figurovaly zde Ústřední mocnosti zastoupené Německem, Rakousko-Uherskem a od roku 1914 i Osmanskou říší, na druhé straně stály státy Dohody – Francie, Velká Británie a Rusko. Základ Dohody tvořila rusko-francouzská aliance z let 1893/1894, založená na vzájemné podpoře při útoku Německa nebo Rakousko-Uherska na jednu ze smluvních stran. Dalšími smlouvami, jež se staly základem pozdější Dohody, byly Srdečná dohoda Francie a Velké Británie z roku 1904 a britsko-ruská úmluva z roku 1907, jež upravovala zájmy obou států v Asii. Zároveň spolu měly dohodu Rusko se Srbskem o vojenské podpoře při napadení jednoho či druhého státu. Vypovězení války jedním státem druhému tedy muselo zákonitě způsobit vzájemné vyhlášení válečných stavů a podporu svých spojenců.

Zavraždění rakousko-uherského následníka trůnu srbskými občany definitivně pohřbilo naděje na mimovojenské vyrovnání evropských států. Vyhlášení války Srbsku 28. července 1914 tak způsobilo dominový efekt, který nenávratně ukončil tzv. dlouhé devatenácté století a vrhl lidstvo do úporných, mnohdy zbytečných bojů, stojících miliony lidských životů.

2.1. Představy českých politiků o samostatném českém státu

Do popředí se již od konce 19. století dostávaly takové osobnosti jako Karel Kramář, Alois Rašín, či Tomáš Garrigue Masaryk.

Vzhledem k dlouhým společným dějinám českých zemí s habsburskou říší, respektive Rakousko-Uherskem, si jen málokdo dokázal na počátku 20. století reálně představit odtržení českých zemí a jejich následnou samostatnost. Česká politika byla rozdělena na několik skupin, z nichž každá měla odlišné názory na možné uspořádání českého státu. První z nich byla Českomoravská strana agrární v čele s Antonínem Švehlou. Agráři měli, společně s katolíky, tendence inklinovat k habsburské monarchii. Tato činnost ale neměla žádný pozitivní ohlas od rakouské vlády, a tak od svého úmyslu, podporovat monarchii, postupně upustili.

Sociálně demokratická strana v čele s Bohumírem Šmeralem a Antonínem Němcem počítala se zachováním Rakousko-Uherska, ovšem s postupnou proměnou v demokratický stát. Po poradě sociálnědemokratických stran ve Vídni v červnu 1914, kde němečtí sociální demokraté podpořili válečné plány Německa a Rakousko-Uherska a zároveň naznačili tvrdé zásahy proti odporujícím Čechům, vzaly plány na demokratický stát, i když začleněného do Rakousko-Uherska, za své.¹

Zastáncem spolupráce s Ruskem byl Karel Kramář, představitel mladočeské strany. Kramáře ovlivnila zejména výchova vlastenecky založeného otce a cesty po Rusku. V jeho plánech figurovalo vítězství Ruska nad Ústředními mocnostmi, aby si tak Rusko mohlo diktovat podmínky. Viděl český stát jako součást ruské říše v čele s carem. Avšak po ruské revoluci a následném rozvratu ruské společnosti se musel této myšlenky vzdát.

Čtvrtou a pravděpodobně nejdůležitější skupinu reprezentoval Tomáš Garrigue Masaryk. Do roku 1914 jej společnost znala spíše ze sporů o pravost tzv. rukopisů či z jeho vystoupení proti antisemitismu, než jako významného politika.² Již v roce 1914 předpokládal rozpad

¹ PROKŠ, P., Politikové a vznik republiky, 1914–1918, Praha 1998, s. 15.

² PICHLÍK, K., Bez legend, Praha 1991, s. 20.

habsburské monarchie a následně vznik samostatných států. Tvrdil, že by český národ měl čerpat při utváření nového státního celku ze své historie, ale zároveň vytvořit nový stát obrodou celé společnosti, průmyslu, politiky a kultury.³ Spolupráci s Ruskem, na rozdíl od Karla Kramáře, nechtěl, protože v carské říši neviděl demokracii, která měla být hlavní kostrou nového státu. Ten se měl podle jeho názoru orientovat na demokratický západ.⁴ Hned po sarajevském atentátu začal zjišťovat u svých politických soukmenovců názor na právě zahájenou válku, jejich postavení k habsburské monarchii a názor na samostatnost českého státu. Rozhovory vedl např. s Antonínem Švehlou, Václavem Klobáčkem, Bohumírem Šmeralem a dalšími.⁵ Podporu našel u Adolfa Stránského, Antonína Hajny či Antonína Švehly. S nesouhlasem se naopak setkal u Bohumíra Šmerala.⁶

Aby se český národ mohl vůbec ucházet o samostatnost, bylo zapotřebí vystoupit proti monarchii více než jen s novinami, letáky a proslovy. Masaryk zastával názor, že český národ se na svém osvobození musí podílet vlastními vojenskými silami.

³ Tamtéž.

⁴ HLAVÁČ, M., Čeští mafiáni, 1914–1918, Karviná 2008, s. 8.

⁵ MASARYK, T. G., Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918, Praha 2005, s. 15.

⁶ HLAVÁČ, s. 9.

3. ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE VE FRANCII A ITÁLII

3.1. Francie

Hned na začátku je nutno podotknout, že výraz legionáři vznikl až po válce ve vlasti. Sami vojáci si říkali dobrovolníci, či v Rusku „dobrovolci“.⁷

Nesouhlas s válkou ukázali čeští občané ve Francii již 28. července 1914, kdy zorganizovali demonstraci před budovou velvyslanectví rakousko-uherské monarchie v Paříži a vyjádřili své přání vstoupit do francouzské armády.⁸ Spolky Sokol a Rovnost zorganizovaly náborů dobrovolníků do Cizinecké legie. K tomu potřebovaly souhlas francouzské vlády, která v srpnu povolila vstup cizinců do francouzské armády právě v rámci Cizinecké legie.⁹

Dne 22. srpna se do francouzského legionářského vojska přihlásilo 300 dobrovolníků, kteří vytvořili Rotu Nazdar! a poté odjeli k vojenskému výcviku do Bayonne. Po 2 měsících byli 23. října odveleni do Champagne na frontu, kde se jejich rota přidružila k pochodovému pluku Cizinecké legie, v rámci tzv. Marocké divize.¹⁰ Po bojích u Arrasu v květnu 1915 zbylo z původních 250 vojáků pouhých 100, a proto došlo k přerozdělení vojáků do různých jednotek, s nimiž se zúčastnili bojů na Sommě či u Verdunu. Vytvoření nových samostatných jednotek brzdil tzv. Bérengerův zákon z června 1915, který zakazoval přijímání do francouzské armády těch cizinců, jejichž státy vedly s Francií válku. V roce 1917 se situace změnila a mohlo se přistoupit k zakládání nových samostatných útvarů. Vzhledem k nízkému počtu československých zajatců na území Francie bylo nutné poohlížet se po vojácích jinde. Z Ruska se po delších průtazích dostalo do Francie přes 1 000 dobrovolníků a po vstupu Spojených států amerických se mohli připojit

⁷ CIRONIS, P., TÝCOVÁ V., Čsl. legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914–1919. Rokycany 2000, s. 3.

⁸ PRZYBYLOVÁ, B., Českoslovenští legionáři: rodáci a občané Ostravy, Šenov u Ostravy 2002, s. 10.

⁹ VELFL, J. a kol., Legionáři z Příbramska, Příbram 2002, s. 22.

¹⁰ PRZYBYLOVÁ, s. 10.

do vojenských jednotek i ti Čechoslováci z USA, kteří nebyli přijati do americké armády, tzn. muže nad 30 let bez amerického občanství.

Dne 16. prosince 1917 povolil francouzský prezident Raymond Poincaré svým dekretem vznik autonomní armády, jejíž základnou se stalo město Cognac. Sem se přemístili zajatci z Itálie, Rumunska, Ruska a Srbska, dále příslušníci Roty Nazdar!, dobrovolníci z USA a Austrálie a Čechoslováci ze soluňské fronty.¹¹ Oficiálně byl pluk založen 12. ledna 1918, na jaře se v Cognacu zformoval 21. československý střelecký pluk a 20. května vznikl 22. československý střelecký pluk Aragonský. Tyto dva pluky umožnily vytvoření Československé střelecké brigády ve Francii.¹² Slovenští vojáci se soustředili do 23. československého střeleckého pluku.

3.2. Itálie

Vzhledem k tomu, že Itálie byla až do 23. května 1915 neutrální, kdy se přidala na stranu Dohody, vznikly italské legie nejpozději. Zatímco ve Francii a Rusku se legie tvořily ještě před počátkem skutečných bojů na frontách, v Itálii panovala odlišná situace. Do jednotek se zde hlásili především zajatci ze srbské a italské fronty, jež byli soustředěni v zajateckých táborech bez ohledu na národnost. Poté, co se vojáci z Čech potkali ve společném zajateckém táboře Santa Maria Capua Vetere v Padule u Neapole, vznikl zde pod velením sokolského cvičitele Jana Čapka 17. ledna 1917 Československý sbor dobrovolníků v Itálii.¹³ V době svého vzniku měl sbor 30 dobrovolníků, za 4 měsíce se jejich počet navýšil na 1 600 a v říjnu 1917 dokonce na 3 000.¹⁴ V září 1917 vznikly první československé výzvědné oddíly, které pro italskou stranu vykonávaly výzvědnou a propagandistickou činnost.¹⁵ Teprve po drtivé porážce italské armády u Caporetta se změnil přístup italské vlády k Cizineckým legiím a v únoru 1918 vzniklo 7 pracovních praporů, které

¹¹ Tamtéž, s. 11.

¹² Tamtéž.

¹³ CIRONIS, TÝCOVÁ, s. 5.

¹⁴ PRZYBYLOVÁ, s. 24.

¹⁵ KRŮTA, V. a kol., Českoslovenští legionáři: okres Kladno, Kladno 2002, s. 6.

měly na starost opevňovací práce na obranné linii mezi Mantovou a Gardským jezerem. Z pracovních oddílů o měsíc později vznikly československé střelecké pluky.¹⁶ Dne 21. dubna 1918 podpisem dohody italské vlády a Československé národní rady (dále jen ČSNR) došlo ke vzniku autonomní československé armády, která vojensky podléhala italskému velení, ale politicky ji řídila ČSNR.¹⁷ Divizi tvořily 4 pluky, pro které se vyhradila čísla od 31. V říjnu byl sestaven 35. pluk. Vojsko mělo vlastní jezdeckvo, dělostřelectvo, technický, zásobovací a zdravotní oddíl. V říjnu 1918 disponoval československý armádní sbor 20 000 muži.¹⁸

¹⁶ PRZYBYLOVÁ, s. 24.

¹⁷ KRŮTA, s. 6.

¹⁸ PRZYBYLOVÁ, s. 26.

4. ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V RUSKU

4.1. Česká družina

Pro Čechy žijící v Rusku přineslo propuknutí války značně složitou situaci. Ti, kteří stále měli rakouské občanství a neuposlechli mobilizačního příkazu, se de facto stali vlastizrádcí. Po přihlášení se do zahraniční armády a při případném zajetí jim hrozil válečný soud a trest smrti. Na druhou stranu se pro Rusy stali tito Češi nepřáteli žijícími na jejich území, a proto jim hrozily deportace na Sibiř a zabavení osobního majetku. Naproti tomu žili v Rusku i Češi, kteří si již vyřídili ruské občanství, a tak byli mobilizováni do ruské armády jako řádní ruští občané.

Základnou pro odbojové skupiny se stal Kyjev. Od roku 1910 v Kyjevě vycházel týdeník Čechoslovan, fungovala zde česká škola a Sokol. I proto byl Kyjev vybrán pro založení České družiny.¹⁹

Ještě na konci července 1914 byl po výzvě petrohradské skupiny založen Československý husitský dobrovolnický sbor. Dne 20. srpna dala carská vláda souhlas ke vzniku armády, 28. srpna byly jednotky dobrovolníků přijaty do armády a v září z nich vytvořeny 3 roty.²⁰ Kvůli snadnější organizaci se členy Družiny mohli stát dobrovolníci, Češi i Slováci, avšak výhradně s ruským občanstvím.²¹ Proto muži, jež stále měli rakouské občanství a toužili vstoupit do České družiny, žádali o ruské občanství. Protože úřední proces trval příliš dlouho, už jen samotné podání žádosti stačilo k přijetí do dobrovolnických jednotek.

Tyto jednotky vykonávaly výzvědnou, propagační a zpravodajskou činnost na frontě. Díky jejich výborným výsledkům dostala Česká družina

¹⁹ KUTHAN, P. J., Česká družina (1914–1916) – II [online]. Vystaveno 3. 9. 2003 [cit. 2011-12-01]. Dostupné z http://www.valka.cz/clanek_1201.html.

²⁰ FIC, V. M., Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918, I. díl, Praha 2006, s. 31.

²¹ Tamtéž, s. 33.

povolení k náboru těch zajatců, kteří by do armády chtěli vstoupit dobrovolně a zároveň byli zajati vojáky 3. ruské armády.

Dne 11. října 1914 složil první prapor slavnostní přísahu ruskému panovníkovi a po příjezdu na frontu byly jednotlivé oddíly přiděleny ke štábům divizí 3. ruské armády, kde vykonávaly průzkumnou činnost.²² Čeští rozvědčící především ničili drátěné překážky, zneškodňovali miny a často se vraceli se zajatci. Do nepřátelských linií nosili letáky nabádající Čechy v rakousko-uherských uniformách k přechodu na ruskou stranu; tyto agitační letáky měly jak povahu oficiálního dokumentu, tak se jednalo o ručně psané texty. Mimo těchto činností sloužily jednotky také k ochranně štábů divizí a při službě na frontě zadržovaly prchající ruské vojáky a vracely je zpátky na frontu.²³ Užitečná práce výzvědných jednotek umožnila krátkodobý nábor zajatců. Rozhodnutím vrchního velitele ruských armád velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče z 21. prosince 1914 došlo k doplnění České družiny vojáky, zajatými na frontě 3. ruské armády. Doplnění jednotek proběhlo v několika fázích a do konce prosince roku 1914 činil počet nových dobrovolníků ze zajatců celkem 259 mužů. Tito noví branci se nazývali „novodružiníci“ a toto pojmenování jim zůstalo až do dalšího náboru vojáků v druhé polovině roku 1915.²⁴

V říjnu roku 1915 byl zformován 2. prapor. Čtyři roty 1. pluku působily v rámci Jihozápadního frontu, další 4 roty 2. pluku u divizí 3. ruské armády, zabezpečovací rota a kulometný oddíl u velitelství pluku a náhradní rota v Kyjevě. Zároveň došlo v květnu 1915 ke změně na postu velitele družiny, kterým se stal pplk. ruské armády Vjačeslav Platonovič Trojanov.

V dubnu 1915 předali zástupci československých spolků na Rusi ruským úřadům memorandum, kterým měl být povolen nábor zajatců do československých jednotek. Memorandum přijal ministr zahraničí Sergej

²² PICHLÍK, s. 49.

²³ PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J., Českoslovenští legionáři (1914–1920), Praha 1996. s. 53.

²⁴ PRÁŠEK, V., Česká družina (psáno k 20. výročí jejího založení), Praha 1934, s. 47.

Dmitrijevič Sazonov, jenž ale již v květnu 1915 odmítl vznik vojska ze zajatých Čechů a Slováků.²⁵ V polovině roku 1915 disponovala Česká družina 1 122 muži sdruženými ve 4 polních rotách a 1 záložní rotě. Až od července 1915 byl povolen příchod volyňských Čechů do České družiny, a postupně tak vznikly 5. až 8. rota, které se v listopadu spojily v 2. prapor.²⁶ Tento nábor měli pod dohledem zvláštní emisari v zajateckých táborech Moskevského, Oděského a Kazaňského okruhu, v některých újezdech západní Sibíře a v oblasti donského vojska.²⁷

4.2. Československý střelecký pluk

„Nařízením náčelníka štábu nejvyššího velitele svěřená mi Družina byla pojmenována na Československý střelecký pluk.“²⁸ Tímto prohlášením z 2. února 1916 proneseném velitelem České družiny Trojanovem zanikla Česká družina a vznikl nový útvar – Československý střelecký pluk. V momentě svého zániku disponovala družina 1 597 muži, z toho 243 se léčilo ze zranění v nemocnicích, mimofrontové služby vykonávalo 97 vojáků a 40 „šťastlivců“ pobývalo na dovolené. Za dobu své existence, tedy za 18 měsíců, ztratila družina 66 dobrovolníků.²⁹

Protože byl ze strany dobrovolníků o Československý střelecký pluk velký zájem, mohl se pluk již 17. dubna 1916 přeměnit na Československou střeleckou brigádu. Po třech měsících existence Československého střeleckého pluku vznikla sloučením 1. pluku Mistra Jana Husi a 2. pluku Jiřího z Poděbrad v dubnu roku 1916 Československá střelecká brigáda.

²⁵ BREJCHOVÁ, Z., BŘEČKA, J., Hoši od Zborova, Brno 1997, s. 7.

²⁶ PICHlíK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 54.

²⁷ MINAŘÍK Pavel. Vystaveno 2. 10. 2005 [cit. 12.2.2012]. <<http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm#rusko>>

²⁸ VANĚK, O., Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920. Kniha 3, díl 4, Anabase 1918–1920, Praha 1926, s. 227.

²⁹ Tamtéž.

4.3. Československá střelecká brigáda

Brigáda disponovala 2 pluky, z nichž každý sestával ze 2 praporů o 4 rotách. Původně měl 2. pluk zhruba 800 mužů, většinou volyňských Čechů, ale do října 1916 se rozrostl na 10 rot s 2 484 muži. Stejně tak se 1. pluk dostal na úctyhodné číslo – 3 237 dobrovolníků ve 12 rotách. U obou pluků navíc vznikly třetí prapory.³⁰

Nespokojenost se stávající situací, tzn. nedostatkem potravin, topiva a pohonných hmot, vysoké ceny prakticky čehokoliv, korupce a neschopnost ruských představitelů zapříčinily Únorovou revoluci. Ta byla důležitým mezníkem ve vývoji situace na východní frontě a náboru dobrovolníků do československých jednotek. Abdikace cara Mikuláše II., vznik Prozatímní vlády pod velením knížete Georgije Jevgenjeviče Lvova a zároveň zakládání revolučních orgánů, tzv. sovětů, to vše dalo podnět k ještě důležitější Říjnové revoluci. Sověty vznikly vytvořením společného dekretu 14. března 1917, který byl, protože brigáda spadala pod správu ruských ozbrojených sil, zaveden i do fungování Československé střelecké brigády. Začal se projevat odpor řadových ruských vojáků proti dlouhé a bezvýsledné válce. Ruské ztráty byly očividně větší než ztráty rakousko-uherské či německé. Zatímco Ústřední mocnosti se zaměřovaly spíše na „kvalitu“, tedy boje vedené podle pečlivě připravené taktiky, ruská armáda vsázela spíše na „kvantitu“. To čím dál tím více vyvolávalo odpor, horšila se bojová morálka a množily se dezerce.

Protože se na rok 1917 připravovala rozsáhlá ofenziva, která by konečně rozhodla složitou situaci na východní frontě, bylo nutné, aby ve vojsku působili loajální vojáci, na které se může vojenské velení spolehnout. Těmi měli být dobrovolníci, kteří jdou do boje na vlastní vnitřní popud, ne na příkaz velení.

V Kamenci Podolském, na jihozápadní Ukrajině, se konal sjezd vojsk jihozápadní fronty (které měly útok vést), kde se mělo rozhodnout

³⁰ PICHlíK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 57.

o dalším osudu Ruska. Nový ministr války Alexandr Fjodorovič Kerenskij zde prosadil ofenzivu proti rakousko-uherským a německým vojskům.³¹ Vzhledem ke spjatosti Československé střelecké brigády s padlým carským režimem a strachu z případného rozpuštění, se zástupci brigády zúčastnili sjezdu a přihlásili brigádu do dobrovolnických úderných oddílů, které měly vést při ofenzivě hlavní útok.

³¹ HONZÍK, M., Legionáři, Praha 1990, s. 73.

5. BITVA U ZBOROVA

5.1. Příprava bitvy

Prozatímní vláda chtěla Kerenského ofenzivou ukázat svou skutečnou vojenskou sílu, zlepšit špatnou náladu vojáků po Únorové revoluci a zároveň omezit vliv bolševiků, který rozkládal armádu. Boje měly probíhat na jihozápadní frontě, kde byly vojenské jednotky ovlivněny bolševickou agitací nejméně.

Při Kerenského ofenzivě se strategickým cílem stal Lvov, město ležící na západní Ukrajině. Útočit měla 7., 8. a 11. armáda, celkem tedy 30 pěších divizí, 5 divizí jezdeckých a více než 1 000 děl. Většinu útočících jednotek tvořily svazky z asijského Ruska a tzv. finské divize.³²

Československá brigáda měla původně působit u 7. sibiřského sboru 7. armády, ale po téměř kompletní personální výměně na všech velitelských postech v ruské armádě byla brigáda na rozkaz generála Gutora přeřazena k 49. armádnímu sboru 11. armády, která neměla být nasazena ve významnějších bojích. K tomuto rozhodnutí vedlo domnění, že československé jednotky nejsou jak materiálově, tak vojensky připraveny čelit bojům na frontě v přední linii.³³ Jednotky byly staženy z fronty krátce před Zborovem, kde prováděly pouze terénní a průzkumné práce, při nichž se do opravdového boje nedostaly. Ani s vybavením na tom brigáda nebyla lépe. Kvůli nedostatku vhodného oblečení se vojáci v letních měsících stále oblékali do zimního. Polokožichy, beranice a plstěné boty – to bylo jejich oblečení do bojů na počátku léta. Stejně tak se nedostávalo munice. Vojáci měli k dispozici pouze pušky a ruční granáty, těžkých kulometů a minometů obdrželi málo, lehké kulomety nebyly vůbec.³⁴

³² Finská divize nesestávala z Finů, jak by se z názvu mohlo zdát, ale z Rusů, kteří měli ve Finsku své posádky.

³³ GALANDAUER, J., HOFMAN, P., ŠEDIVÝ, I., Zborov 1917–1997, Praha 1997, s. 21.

³⁴ GALANDAUER, J., Bitva u Zborova 2. 7. 1917: česká legenda, Praha 2002, s. 33.

Brigáda měla na starosti území nedaleko městečka Zborov, kde se na rozhodující útok chystaly finské divize, obklopující brigádu na severu a jihu. Do bojů měla brigáda zasáhnout v momentu, kdy sousední divize prolomí nepřátelskou frontu.

„Od 10. června 1917 se sjížděli čeští vojáci do obcí kolem Jezerné, kde bylo shromaždiště prvního pluku. Jeho velitelem byl plukovník Pavlovskij, který krátce před zahájením ofenzívy onemocněl a vedení pluku převzal poručík Stanislav Čeček. Druhý čsl. střelecký pluk, vedený plukovníkem Dmitrijem Nikolajevičem Zembalevským se soustřeďoval v Ostašovcích a jako poslední přijel třetí pluk plukovníka Konstantina Mamontova.³⁵ Třetí československý střelecký pluk, vytvořený 15. března 1917, nesl jméno Jana Žižky z Trocnova.³⁶

Československá střelecká brigáda nastoupila v noci z 21. na 22. června do zákopů poblíž městečka Zborov poté, co je převzala od 13. a 22. finské divize, jež se bojů odmítly zúčastnit.³⁷ Zatímco ruské zákopy byly jen pouhou napodobeninou pravých zákopů, které měly vojáky alespoň trochu ochránit (na výšku měřily sotva 0,5 m, na dně spadlá zemina, zarostlé střílny, zkorodované kulometry), rakousko-uherské zákopy byly důmyslně vybudované. Hloubka až 3 metry, zpevněné stěny proutěnými pásy, dále štolové úkryty, povrchové kryty chránily mimo jiné díly ze železobetonu.³⁸ Liniím předcházely pásy překážek z ostnatého drátu, jež bylo třeba probourat.³⁹ Tohoto úkolu se zhostili granátníci, kteří byli vybaveni 10 ručními granáty, každý druhý disponoval ruční puškou se 100 náboji, a 2 tzv. fugasními bombami, určenými speciálně k ničení drátěných překážek.⁴⁰

Ač bitva ještě nezačala, objevovala se první zranění. I při opravách zákopů, které probíhaly zejména v noci, vojáci umírali. První obětí se stal

³⁵ HONZÍK, s. 74.

³⁶ TATAROV, B., Novodobí husité, Praha 2010, s. 68.

³⁷ Viz příloha 1.

³⁸ Viz příloha 2.

³⁹ GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 24.

⁴⁰ GALANDAUER, s. 39.

velitel 6. roty prvního pluku podporučík Igor Vilímek. Dne 2. července, krátce před propuknutím bojů, zranil výbuch granátu velitele 2. praporu prvního pluku podporučíka Otakara Husáka a velitele 8. roty prvního pluku praporčíka Jana Syrového, který přišel o oko.⁴¹

5.2. Průběh bitvy a její vojenský výsledek

Špatná organizace a chaos v armádě se projevily i při plánování jednotlivých útoků. Československé pluky ani velitelství brigády dosud nevěděly, jaká bude úloha československých vojáků. V této situaci se prokázaly dobrý výcvik i schopnosti poručíků Stanislava Čečka a Otakara Husáka. Husák využil svých znalostí terénu, které nabyl při práci průzkumníka v této oblasti, a protože brigáda nebyla dostatečně dlouho pospolu a společně neabsolvovala stejný výcvik, vymyslela se nová taktika útoku. Místo několika rojnic se vytvořily skupiny po cca 6–12 mužích, jež měly útočit improvizovaně, vyhýbat se palbě rakousko-uherského dělostřelectva a reagovat na vývoj situace.

Proti brigádě stáli na rakousko-uherské straně její krajané. V přední linii se nacházela část 86. pěšího pluku 32. uherské divize a 19. divize složená z 35. plzeňského a 75. jindřichohradeckého pluku. Tyto jednotky se později staly cílem vyšetřování neúspěchu při boji s ruskými jednotkami. Vojáci čelili obvinění z malé snahy o boj a z brzkého vzdání se svým československým „bratrům“.

Bojové pole bylo rozděleno na 2 úseky, severní a jižní, s uprostřed procházejícím opěrným bodem jmenujícím se lunet Káťa. Celému severnímu úseku velel plukovník Konstantin Konstantinovič Mamontov. Na pravém křídle, kde se československá brigáda potkala se 4. finskou divizí, útočící proti 32. divizi rakousko-uherské armády opevněné na menším kopci nazývaném Mogila, označované kótou 394, zaujal svou pozici 1. prapor 1. československého střeleckého pluku pod velením poručíka Čečka a levé křídlo obsadil 2. prapor taktéž 1. pluku pod

⁴¹ Tamtéž, s. 35.

velením poručíka Husáka. Poručík Husák byl po zranění z 2. července nahrazen poručíkem Müllerem. Na jihu stála připravená 6. finská divize s cílem útoku výšina 402. Až po úspěšném útoku 4. a 6. finské divize se měla do útoku zapojit i Československá střelecká brigáda.⁴²

Ostřelování odstartovala již 1. července dělostřelecká palba s následným útokem pěchoty, ale samotná bitva proběhla až o den později, kdy se do bojů zapojila i československá brigáda.

Již v 5.15 hodin ráno zahájilo ruské dělostřelectvo palbu na rakouská postavení, které prozatím nezpůsobilo větší škody. Až za necelé 4 hodiny, konkrétně v 9 hodin a 7 minut šly do útoku první československé jednotky, speciálně zacvičení granátníci, vojáci úderné skupiny 1. praporu 1. pluku, vedení svobodníky Sekaninou a Musílkem a za nimi v těsném závěsu i zbytek 1. praporu 1. československého střeleckého pluku. Hned za nimi následoval útok zbývajících vojáků pluku. Ti se obratně proplétali palbou v malých skupinách a rychle zabírali rakouská postavení v první linii. Asi v 9.30 vyrazil do boje i 2. pluk a do půl hodiny bylo v rukou tohoto pluku první rakouské obranné postavení v úseku celé brigády. Nato bylo dobyto i druhé postavení, v 11.00 hodin se podařilo 1. pluku obsadit kótu 392 a později i třetí linii nepřátelských zákopů. Postupně se podařilo 1. pluku obsadit vesnici Zarudzie, 2. pluk s 2. praporem 3. pluku se zmocnily kóty 388, obsadily vesnici Cecová a pronikly až do třetího obranného postavení rakouských jednotek. Poté, co se zastavily před vesnicemi Hodov a Travotluky, navázaly spojení s levým křídlem 1. pluku.⁴³

Krvavé boje probíhaly zejména kolem pevnosti Mogila, střežené vojáky 2. praporu uherského 86. pluku. Pravé křídlo útoku se zde dostalo pod palbu nepřítele, protože 4. finská divize zatím nebyla schopna zajistit pozici Mogila. Teprve v poledne se Mogilu podařilo obklíčit a kolem 14. hodiny odpolední i dobýt.

⁴² JAKL, T. a kol., Zborov 1917–2007, Brno 2008, s. 44.

⁴³ GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 27.

Poté, co vojáci brigády v podvečer obsadili Zarudzie, bitva u Zborova po celkem 13-ti hodinovém boji skončila. Za celý den pronikla brigáda až do hloubky 3–5,5 km rakousko-uherské obrany.⁴⁴ Během svého útoku Československá střelecká brigáda zajala přes 4 000 vojáků a důstojníků, ukořistila 20 děl a velké množství pušek, kulometů a dalšího vojenského materiálu.⁴⁵ Počet zajatců a zabraného materiálu se v jednotlivých zdrojích liší, např. Boris Tatarov ve své knize Novodobí husité uvádí přesný počet zajatců, a to 3 232 mužů, plus 21 děl a 40 kulometů.⁴⁶ Vysoký počet zajatců a skutečnost, že proti sobě bojovali na opačných stranách fronty Češi a Slováci, byly později důvodem vyšetřování, zda Češi z 35. plzeňského a 75. jindřichohradeckého pluku bojovali skutečně tak, jak měli, či se vzdávali a dobrovolně upadali do zajetí. Po měsíčním vyšetřování byly nakonec oba pluky verdiktem náčelníka generálního štábu generála Arthura Arze von Straussenburga zproštěny viny.⁴⁷ Porážku omluvil nedostatečným počtem záloh, příliš vzdálenými německými rezervami a zároveň skvělou taktikou nepřítele, na niž nebyli vojáci připraveni.

Na druhou stranu zaplatila brigáda za úspěšný útok velkými ztrátami. Přímo v boji padlo 167 vojáků, dalších 17 zemřelo v následujících dnech na následky utrpěných zranění a 11 vojáků zůstalo neznámých. Počet raněných se pohyboval mezi 880 až 1 041 muži.⁴⁸

Nelze předpokládat, že by ojedinělý úspěch československých jednotek dokázal nasměrovat celou Kerenského ofenzivu k vítězství. Vítězství u Zborova bylo jedním z mála vítězství, kterých se podařilo v rámci ofenzivy dosáhnout. V půlce července se postup ruských vojsk zastavil a po následném protiútku německých a rakousko-uherských vojsk byli ruští vojáci dokonce nuceni ustupovat. Při tzv. tarnopolském ústupu dosáhla brigáda větších ztrát než v samotné bitvě z 2. července.

⁴⁴ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 102.

⁴⁵ GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 27.

⁴⁶ TATAROV, s. 69.

⁴⁷ KLECANDA, V., Bitva u Zborova, Praha 1927, s. 106.

⁴⁸ GALANDAUER, s. 44.

Brigáda ztratila celkem 320 vojáků a mnohé vzpomínky dokládají, že zranění vojáci si raději vzali život, než aby upadli do rakouského zajetí, kde by je poté tak jako tak čekala potupná smrt za velezradu.

Bitva u Zborova není prakticky v rozsáhlejších knihách o 1. světové válce zmiňována. Zborov byl významný především pro československý národ, kdy snahy o založení skutečné armády proměnil ve skutečnost; reálná armáda tak dala základy samostatnému státu.

5.3. Mezinárodní ohlas na účast československých jednotek u Zborova

Jako první o vystoupení československých vojáků u Zborova informovalo již 3. července ruské velení, kdy ve své zprávě zmínilo spolupráci 4. finské divize a československé brigády, proražení 3 řad nepřátelských zákopů a úspěšné zajetí rakousko-uherských důstojníků, vojáků a válečného materiálu.⁴⁹

Po bitvě se jednotky shromáždily ve vesnici Cecová, kde se zotavovaly ze zranění a únavy. Dva dny po bitvě, tedy 4. července, přijel na obhlídku ministr války Kerenskij, který na místě povýšil velitele brigády plukovníka Trojanova na generála.⁵⁰ Prosbu poručíka Čečka o okamžitý nábor rakouských zajatců do československých sborů Kerenskij vyslyšel a slíbil podporu organizování československých jednotek v Rusku.⁵¹ Svými slovy: „*Kdyby naši lidé ukázali jen desetinu toho hrdinství, které projeví vaši lidé, mohlo být všechno jiné...*“⁵², ukázal své nadšení z úspěchu brigády generál Brusilov, jenž navštívil štáb brigády 5. července⁵³ a který také stál za oficiálním svolením s náborem zajatých dobrovolníků, kdy již 4. července dal souhlas k „*sestavení druhé čechoslovácké divize*“.⁵⁴

⁴⁹ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 103.

⁵⁰ HONZÍK, s. 76.

⁵¹ PICHLÍK, s. 218.

⁵² GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 31.

⁵³ Tamtéž, s. 30.

⁵⁴ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 105.

Bitva proběhla paradoxně ve stejný den, kdy císař Karel vyhlásil amnestii, která se vztahovala zejména na odsouzené vojenskými soudy. Proto především rakouský, uherský i německý tisk považoval působení československých přeběhlíků u Zborova za velezradu a vojáky z plzeňského a jindřichohradeckého pluku podezíral ze zrádného jednání proti monarchii. Pocity rakouských či německých novin vyjádřil zřejmě za všechny *Grazer Tagblatt*, jenž označil Zborov za „...nejhanebnější zločin, jaký byl během války syny Rakouska spáchán“ a obviňoval Čechy z velezrady.⁵⁵

Italská Tribuna 7. července zveřejnila článek s titulkem „Prapor Československa v táboře Dohody“, díky kterému získala brigáda celosvětový ohlas, jenž tím více podpořil snahy o budování samostatné československé armády.

Dle vyjádření Náborové komise Národní rady v Rusku z 28. srpna 1917 se během náborových cest po zajateckých táborech podařilo získat z celkového počtu 47 281 zajatců do československého vojska 13 519 dobrovolníků, z nichž 920 vojáků bylo slovenské národnosti.⁵⁶ Souhlas ministra Kerenského odstartoval hromadné nabírání dobrovolníků ze zajateckých táborů, které přineslo jen do konce února 1918 navýšení počtu vojáků až na úctyhodných 40 000 mužů a do léta roku 1918 na 54 477 mužů.⁵⁷

5.3.1. Transport vojáků do Francie

Masaryk, jenž se o úspěchu bitvy u Zborova dozvěděl 3. července, nemarnil čas a spolu s tajemníkem odbočky Československé národní rady (dále jen OČNR) Jiřím Klecandou začal jednat s generálem Brusilovovem. Žádal o povolení transportu československých vojáků a nově nabraných dobrovolníků do Francie, kde by se oficiálně zúčastnili bojů proti německým a rakousko-uherským vojskům. Dále požadoval, aby

⁵⁵ GALANDAUER, s. 55.

⁵⁶ FIC, V. M., Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918, III. díl, Praha 2009, s. 17.

⁵⁷ FIC, Československé legie v Rusku, III. díl, s. 105.

bylo československé vojsko podřízeno vedení OČNR, a protože cítil blížící se vnitřní ruské nepokoje, aby bylo v případě bojů nasazeno pouze na západní frontě. Nakonec požadoval doplnění brigády na divizi a spojení s právě se tvořící 2. československou divizí v armádní sbor.⁵⁸ Velitelem 2. divize vzniklé v červenci 1917 se stal plukovník Petr Ivanovič Kanjukov.

Jednání s Brusilovovem mimo jiné potvrdila přičlenění vojenských útvarů k pařížskému hlavnímu stanu československého národně osvobozovacího úsilí organizovaného ve Francii, Velké Británii, Itálii, USA a Kanadě. Tímto ujednáním dostala OČNR v Rusku speciální mezinárodní status, který zajišťoval, že se rada, ani velení brigády nesmí vměšovat do vnitřních sporů v Rusku, což se v budoucnu projevilo jako velký problém.⁵⁹

Jelikož počet nových vojáků dosáhl takřka 40 000, byla nutná reorganizace jednotek. První záložní prapor přebývajících v Borispolu byl 2. srpna 1917 přejmenován na 5. československý střelecký Pražský pluk, později přejmenovaný na pluk T. G. Masaryka.⁶⁰ Zároveň vznikly během několika dní 6. střelecký pluk Hanácký, 7. střelecký pluk Tatranský a 8. střelecký pluk Slezský. Generál Vladimír Šokorov schválil přejmenování pluků 1. československé divize na 1. československý střelecký pluk Mistra Jana Husi, 2. československý střelecký pluk Jiřího z Poděbrad a 3. československý střelecký pluk Jana Žižky. Zároveň vznikl z pochodových rot soustředěných v Polonném 4. československý střelecký pluk Prokopa Holého, jehož velitelem se stal plukovník Nikolaj Jevgenijevič Šiškovskij. Současně vznikla Československá střelecká záložní brigáda s velitelem generálmajorem Jaroslavem Červinkou.

Plynulé navyšování počtu vojáků v divizích přerušilo odvolání generála Brusilovova a jeho nahrazení generálem Lavrem Georgijevičem

⁵⁸ Tamtéž, s. 106.

⁵⁹ Tamtéž, s. 19.

⁶⁰ KRÍŽ, K., VANĚK, O., 5. československý střelecký pluk „Pražský“ T.G. Masaryka v boji za svobodu vlasti 1917–1920, Praha 1934, s. 30.

Kornilovem. Své požadavky musel tedy Masaryk tlumočit podruhé a doufat, že jej Kornilov, stejně jako Brusilov, vyslyší. Avšak Kornilov neměl na vyslyšení Masaryka příliš času. Ruská armáda se rozpadala, vojáci dezertovali a po tragickém tarnopolském ústupu přišly další vojenské porážky. Němci zaútočili ze severu, obsadili Rigu a začali připravovat útok na Petrohrad. Na začátku září se Kornilov pokusil svrhnout Prozatímní vládu, kterou obvinil ze spolupráce s bolševiky. Celé povstání skončilo jeho zatčením a posílením moci bolševiků.⁶¹ V této situaci poprvé použily československé jednotky své právo na neutralitu. Masaryk ihned po propuknutí puče vyhlásil neutralitu, kterou porušilo jen nepatrné množství vojáků. Protože došlo ke změnám na postu velitele vrchní armády, OČNR musela své požadavky sjednávat opět od začátku. Nové memorandum vypracované a projednané 21. září 1917 na schůzi prezidiální komise OČNR požadovalo následující body: schválení samostatného československého armádního sboru, jmenování nového velitele Šokorova a jmenování generálmajora Červinky náčelníkem všech československých náhradních útvarů. Náčelník štábu nového vrchního velitele Kerenského, generál Nikolaj Nikolajevič Duchonin memorandum 9. října 1917 schválil a k tomuto dni se také datuje vznik samostatného Československého armádního sboru.⁶² Tento sbor se skládal ze 2 divizí s 8 střeleckými pluky, 2 dělostřeleckých brigád a 1 úderného praporu. Zároveň sbor disponoval záložní brigádou a dalšími sborovými útvary v počtu 38 500 osob. V tomto sboru působilo pouze 7 000 Slováků, soustředěných především v 7. československém střeleckém pluku Tatranském.⁶³

Na základě porady členů a spolupracovníků OČNR rozhodla prezidiální komise o transportu 6 000–8 000 vojáků z náhradních útvarů divizí do Francie, a to ještě v roce 1917.⁶⁴ Mezitím se začalo s organizováním transportů. Ještě před transporty vypravenými díky

⁶¹ PICHlíK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 109.

⁶² Tamtéž, s. 10

⁶³ MINAŘÍK Pavel. Vystaveno 2. 10. 2005 [cit. 12.2.2012]. <<http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm#rusko>>

⁶⁴ PICHlíK, s. 237.

Masarykově vyjednávání, proběhly již v létě 1917 dva transporty zorganizované Milanem Rastislavem Štefánikem. První se uskutečnil 7. června 1917, kdy se z Archangelska do Francie dostalo celkem 382 mužů, a druhý transport, čítající kolem 400 mužů vypravený z rumunské fronty, byl nakonec pozdržen v Archangelsku, kde se k němu přidal první transport vyjednaný Masarykem.

Na lodi se ocitlo 10 důstojníků, 1 100 vojáků a 100 absolventů důstojnického kurzu 2. divize z Borispolu. Velitelem celé skupiny byl určen kapitán Otakar Husák. Tento transport odjel 24. září 1917 ze Žitomiru a 15. října 1917 dorazil do Archangelsku, kde nabral čekající vojáky z druhého transportu vypraveného Štefánikem.⁶⁵ Dne 25. listopadu 1917 byl vypraven i druhý transport, který v zimě uvízl v Čerepovci, odkud se teprve v únoru 1918 začal přemísťovat do Murmansku. Zde se vojáci zdrželi dalších 50 dní a 21. března 1918 se konečně dostali na loď, která je do Francie dovezla až 31. března 1918.

⁶⁵ FIC, Československé legie v Rusku, I. díl, s. 108.

6. BOLŠEVICKÁ REVOLUCE A JEJÍ DOPAD NA ČESKOSLOVENSKÉ ODDÍLY

Do dalšího vývoje promluvila druhá ruská revoluce z 25. října 1917, která proběhla kvůli rozporům v ruské společnosti, totálnímu rozvratu armády a touze po míru. Bolševická strana se odlišovala především svým programem, v němž slibovala ukončení války bez větších zásahů do života obyvatel a díky tomu získala velkou podporu veřejnosti.

Dne 2. prosince 1917 se bolševici s představiteli Ústředních mocností dohodli na složení zbraní, po kterém uzavřely obě strany příměří platící od Baltického po Černé moře a začaly jednat v Brestu-Litevském o separátním míru.⁶⁶

Po převzetí moci bolševiky vyvstaly pro československé zájmy nové problémy. Masaryk byl zarytým odpůrcem bolševismu, a proto nepovažoval za stávajícího režimu setrvání československých jednotek na půdě Ruska za možné. Při svých veřejných vystoupeních požadoval především zachování neutrality vojáků a jejich neangažování ve vnitřních ruských bojích. Ač se Masaryk v době převratu vyskytoval přímo v Petrohradě, při první možné příležitosti odjel do ukrajinského Kyjeva, kde se již nacházel armádní sbor, převelený rozkazem plk. Mamontova.⁶⁷

Dne 23. ledna 1918 dostal Masaryk oznámení generála Berthelota o převzetí záštity francouzské vlády nad československým armádním sborem. Zároveň obdržel telegram z Paříže s informací, že má francouzská vláda v úmyslu prohlásit vojska v Rusku za součást francouzské armády, čímž dostal sbor možnost legálně odejít z Ukrajiny za podmínky, že Ukrajina uzavře mír. Odchod vojsk se potvrdil 28. ledna 1918, kdy bylo vojsko oficiálně prohlášeno „*za část čs. vojska stojícího pod velením vrchního velitele Francie*“.⁶⁸

⁶⁶ SAK, R., Anabáze: Drama československých legionářů v Rusku (1914–1920), Jinočany 1996, s. 22.

⁶⁷ PICHLÍK, s. 262.

⁶⁸ Tamtéž, s. 275.

Dne 7. února 1918 prohlásila Národní rada sídlící v Kyjevě armádní sbor v Rusku za součást československé armády ve Francii. Poté, co předseda Československé národní rady Prokop Maxa s úspěchem požádal vrchního velitele bolševických sil plukovníka Michaila A. Muravjeva o potvrzení neutrality, odsouhlasené týž den ráno na zasedání Národní rady, byl všem bolševickým jednotkám dán rozkaz, podle kterého neměl být žádný z československých vojáků odzbrojen či prohledáván.

Otázka odjezdu sboru na západní frontu se dostala na pořad dne až 14. února 1918 při poradě Masaryka s generálem Tabouisem a plukovníkem Vergéem. Masaryk žádal co nejrychlejší odjezd vojáků a zároveň finance již přislíbené francouzskou vládou. Dne 18. února 1918 přijal Masaryk dopis z Paříže souhlasící s přemístěním sboru do Francie a s příslibem finanční pomoci. Přesunu vojáků na západní frontu tak již nic nestálo v cestě. Problém nastal v momentě, kdy ve stejný den rakousko-uherská a německá vojska zaútočila na východní frontě, zároveň podporovaná německým loďstvem z Baltského a Černého moře.⁶⁹ Špatné postavení ruské armády tak podnítilo bolševické komisaře k prosbě o pomoc Národní radu. Požadovali zapojení armádního sboru proti vojskům Ústředních mocností. Výsledkem jednání byl souhlas se zásahem Čechoslováků do bojů pod podmínkou, že bolševické jednotky nejdříve prokáží efektivní obranu proti německým a rakousko-uherským útokům. Avšak kolaps bolševické armády a útěk vojáků přímo z fronty dohodu mezi Čechoslováky a bolševiky anuloval, a Čechoslováci tak již nebyli bolševikům ničím povinni. Vyvrcholením celé situace bylo uzavření separátního míru 3. března 1918 v Brestu Litevském. Tímto mírem se pobyt spojeneckých jednotek setrvávajících ve válečném stavu s Ústředními mocnostmi na ruském území stal nežádoucím. Dne 7. března 1918 se Masaryk, pro kterého jednání v Rusku skončila, vydal do Francie. Na západ se vydal přes Vladivostok, kudy ho mělo později následovat celé vojsko.

⁶⁹ NEDOROST, L., Češi v 1. světové válce, 3. díl. Do hořkého konce, Praha 2007, s. 109.

7. CESTA PO TRANSSIBIŘSKÉ MAGISTRÁLE

7.1. Boj u Bachmače a postup na východ

Ústup československých vojáků z Ukrajiny probíhal bez větších obtíží. Problémy nastaly v momentě, kdy bylo zřejmé, že se německé jednotky blíží k důležitému železničnímu uzlu Bachmač ze severu i západu a bylo očividné, že se nepřátelské jednotky chystají obsadit železniční ústupovou linii, a dostat tak československé vojsko do pasti. Nejuvýchodněji postavený 6. pluk Hanácký pod velením plukovníka Jaroslava Červinky chránil železniční trať z jihu a zároveň kryl ústup československých vlaků. Ve stejné době obsadil 6. pluk i samotné město Bachmač a zabezpečil všechna městská nádraží. K prvním srážkám s Němci došlo 8. března 1918 východně od Bachmače, kde se nacházel 7. pluk Tatranský s kapitánem Eduardem Kadlecem, jenž měl za úkol chránit území železnice směrem na Konotopy, přes něž měli vojáci dále postupovat na Kursk. Němci byli zastaveni asi 55 verst⁷⁰ severně od Bachmače.⁷¹ Největší boje proběhly 10. března, kdy se německé vojsko k Bachmači přiblížilo na 11 km a současně se dostala druhá skupina Němců ze západu na 24 km od města.⁷² Na severní dráze zahájil boj útok československých vojáků ze stanice Česnekovka na stanici Doč. Kvůli delšímu pochodu v mokřích polích došli vojáci před německá postavení vysílení, boj trval velmi krátce a českoslovenští útočníci byli nuceni ustoupit. Ani mezi stanicemi Plisky a Plesky, vzdálenými od sebe 16 km, se Čechoslovákům nevedlo. Německým jednotkám se podařilo je zatlačit zpět. Zásahem československých posil Němci ustoupili od stanice Pesky.⁷³ Ještě v noci z 10. na 11. března se k bojům připojil i 4. pluk

⁷⁰ Označení pro starou ruskou délkovou míru. 55 verst čítá zhruba 58 km.

⁷¹ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 141.

⁷² ŽIPEK, A., *Válka národů 1914–1918: Účast českého národa v boji za svobodu*, Praha 1922, s. 112.

⁷³ CHÁB, V., *Německý vpád na slovanský východ*, Praha 1938, s. 65.

Prokopa Velikého, kde se vyznamenali především podplukovník Ušakov a poručík Čeček.⁷⁴

Mezitím z města začaly odjíždět první ešalony. Československé prapory byly v bojích proti Němcům podporovány i bolševickými rudými gardami, které ještě příliš nespolehaly na brestlitevský mír a prozatím zůstávaly na frontě. Přes střídavé úspěchy a neúspěchy bojovali Čechoslováci až do 13. března, kdy Bachmač opustily poslední ešalony. Vojáci museli paradoxně utéct i před spojeneckými bolševiky, kteří po nich ze strachu před nepřáteli požadovali, aby v Bachmači zůstali a dále proti Němcům bojovali. Bolševický velitel Vitalij Primakov obvinil československé pluky ze zrady a pohrozil jim, že proti odjíždějícím ešalonům zakročí. Na žádost podplukovníka Ušakova své požadavky stáhl a odjezd vlaků povolil.⁷⁵ Poslední ešalon s československými vojáky opustil Bachmač 13. března 1918 a o den později město obsadilo německé vojsko.

Československý armádní sbor se svými 2 pluky čelil německé přesile o síle takřka celého armádního sboru. Ztráty v obou táborech se nedaly srovnat. Čechoslováci při bojích o železnici ztratili 45 vojáků, nezvěstných bylo 41 a zraněných 210. Přesné ztráty na německé straně se nikdy nepodařilo přesně vyčíslit, nicméně je jisté, že počet mrtvých dosáhl vyšších čísel. Boje si vyžádaly životy nejméně 300 německých vojáků a stovky zraněných.

První větší překážka, průjezd přes Bachmač, byla zdolána. Vojáky čekala cesta vlakem přes řeku Volhu, pohoří Ural a dlouhou transsibiřskou magistrálu. Vlaky se vydaly přes Vorožbu směrem na Kursk, poté se rozdělily a jely různými směry. Jednak přes Orel a Jelec, dále přes Voroněž, Kozlov a Tambov do Rtiščova, další jely trasou přes Lisky a Balašov. Pluky 2. divize byly přes Kursk dirigovány tratěmi na

⁷⁴ VEBER, V., Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003, s. 65.

⁷⁵ Tamtéž, s. 66.

Rtiščovo, odkud již vedla jediná trať na Penzu.⁷⁶ Po překročení ruských hranic naráželi vojáci na první náznaky nedůvěry. Dobré vyzbrojení a skvělá reputace vybudovaná v úspěšných bojích na frontě vzbuzovaly u místních sovětů podezření a obavy. Aby armádní sbor rozptýlil sovětské obavy, byl Prokop Maxa nucen jednat s bolševickým velitelem jižní armády Vladimírem Antonovem-Ovsejenkem o předání části výzbroje bolševické armádě. Díky tomuto ústupku byl povolen přejezd směrem na Samaru. V ruské Penze musela proběhnout další jednání, tentokrát s předsedou gubernského sovětu V. V. Kurajevem.⁷⁷ Mezitím došlo k vyjednávání v Moskvě, kde zmocněnci OČNR Jiří Klecanda a Bohumil Čermák dosáhli u sovětské vlády generálního svolení k průjezdu za Ural a přes Sibiř až do Vladivostoku. Vyjednávači navíc získali souhlas k náboru dalších českých a slovenských zajatců a k formování 2. československého armádního sboru s náborovým střediskem v Omsku.⁷⁸

První problémy týkající se československého ozbrojení se objevily již 22. března 1918. Československé esalony byly na Kurajevův příkaz zastaveny a proběhl pokus o jejich odzbrojení. Neshody nastaly v momentě, kdy se Lev Davidovič Trockij, bolševický revolucionář a komisař vojenství a námořnictví, a Vladimir Iljič Lenin, vůdce bolševické strany, neshodli na tom, zda chtějí povolit odjezd československých vojáků do Francie. Rozkaz vydaný Josifem Vissarionovičem Stalinem 26. března 1918 nařizoval propuštění většiny ruských důstojníků, kteří dosud působili v československém armádním sboru; na velitelských místech je nahradili českoslovenští důstojníci poručík Jan Srový, poručík Stanislav Čeček, či kapitán Radola Gajda. S hlasitými protesty odevzdali vojáci všechny zbraně kromě 168 ručnic, 1 kulometu a 1 zkušebního letadla určeného pro strážní službu každého vlaku.⁷⁹ Celkem tedy

⁷⁶ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 142.

⁷⁷ KUTHAN, P., J., Čeljabinský incident, [cit. 9. 3. 2012] http://www.pamatnik.valka.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=34%3Aeljabinsk%C3%BDy-incident-1918&catid=11&Itemid=11&lang=cs

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Viz příloha 3.

armádní sbor odevzdal 21 000 pušek, 216 kulometů, 44 děl, zhruba 1 mil. nábojů, 11 automobilů, 3 500 koní a 4 letadla.⁸⁰

Armádní sbor jel na východ v 63 vojenských vlacích, přičemž v každém vlaku zajišťoval hladký průběh cesty sovětský komisař. První ešalon s 5. a 8. střeleckým plukem odjel 27. března 1918 a o měsíc později dorazil do Vladivostoku. Cestu jim blokovali jak ruští vojáci, kteří stále žádali vojenský materiál, bez kterého nepustili vlaky dál, tak vlaky s německými a rakousko-uherskými zajatci, které odvážely vojáky na západní frontu.⁸¹ Jízdu doprovázely také technické potíže. Došlo k nedostatku lokomotiv a malé průchodnosti trati. Dne 7. dubna 1918 byl poprvé zastaven průjezd ešalonů Samarou, k druhé zastávce došlo hned 9. dubna. Československé velení se domnívalo, že zastavení vlaků je následkem vylovení malých oddílů japonské armády z 5. dubna 1918 ve Vladivostoku, po kterém následoval vstup do města i ze strany britských vojáků.⁸² Sovětské velení se obávalo, že by se plně vyzbrojený a morálně silný armádní sbor spojil s protisovětskými silami. Tím vyvstala otázka, kam transporty nasměrovat. Vladivostok obsadili Japonci, další přestupní stanicí se mohl stát Archangelsk, či Murmansk.⁸³

K úplnému zastavení transportů došlo 10. dubna, kdy Československý deník (vydáváný politickým vedením legií) oznámil, že byl pohyb vlaků po transsibiřské magistrále s přihlédnutím na vylovení Japonců ve Vladivostoku zastaven. Až na některé výjimky (několik vlaků se po železnici pohybovalo, ač s velmi malou rychlostí), byl příkaz dodržen. Veškeré vlaky zůstaly stát ve stanicích. Další rozezlení československých vojáků způsobilo rozhodnutí sovětské vlády rozdělit vojenské ešalony na 2 skupiny. Vlaky, které již dosáhly Omsku měly jet dále na východ a vlaky, jež do Omsku ještě nedorazily, se měly odklonit na Archangelsk.⁸⁴

⁸⁰ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 116.

⁸¹ Tamtéž, s. 144.

⁸² SAK, s. 26.

⁸³ HONZÍK, s. 89.

⁸⁴ SAK, s. 27.

Permanentní napětí vyvolané vnitřními nepokoji v Rusku, stupňující se agitace bolševiků v armádním sboru, neustálé zastavování vlaků a prodlužování transportu do Vladivostoku, či zvěsti o připravovaném vzniku Československé rudé armády vyvrcholily incidentem v Čeljabinsku, který vedl k definitivnímu rozchodu československého armádního sboru se sovětskou vládou.

7.2. Čeljabinský incident a obsazování transsibiřské magistrály

Za Čeljabinským incidentem stála z prvního pohledu banální věc. Na místním nádraží se 14. května 1918 vyskytovaly ešalony s československými vojáky, konkrétně 3. a 6. pluk, a transporty s maďarskými a německými zajatci. Při čekání na povolení k odjezdu vyletěl z rakousko-uherského vagonu kus železa, který zranil odpočívajícího československého vojáka. Vlak byl zastaven a poté, co rozzuření legionáři našli pachatele mezi maďarskými vojáky, vzali spravedlnost do vlastních rukou a ubili ho.⁸⁵ Tohoto incidentu se chytil čeljabinský sovět. Československá stráž, jež se snažila zastavit krvavé jednání rozlícených vojáků, byla pozvána k výslechu a nato ihned zatčena, stejně jako delegace vyslaná do Čeljabinsku, aby zjistila pravý stav situace. Vojáci čekající na nádraží ztratili nervy a 17. května se ozbrojení vydali pro zajaté soukmenovce. Obsadili město, donutili místní sovět ke kapitulaci a poté se opět vrátili na nádraží. V reakci na tento čin došlo druhý den k vyhlášení stavu obležení.⁸⁶

Mezitím se do Čeljabinsku sjeli delegáti k předsjezdovým poradám. Dostavili se zástupci jak 1., tak i 2. divize, jejíž útvary již dosáhly Vladivostoku. Dne 20. května padlo rozhodnutí o přesunu do Vladivostoku i za cenu násilí, tzv. „vlastním pořádkem“. Sjezd vytvořil Prozatímní výkonný výbor a pověřil několik velitelů pluků dohlížením na úsecích železnice, kudy měly projíždět československé ešalony. Měly za

⁸⁵ ŽIPEK, s. 118.

⁸⁶ Tamtéž.

úkol dovést vlaky do Vladivostoku za jakoukoliv cenu. Jednotlivé vlaky byly roztroušeny v rámci několika tisíců kilometrů od Penzy až po Irkutsk.⁸⁷ Úseky na železnici se rozdělily do několika částí. Úsek před Uralem spadal pod velení poručíka Čečka, od Uralu po Omsk se o hladký průjezd vlaků staral podplukovník Vojcechovský (tomuto úseku se říkalo čeljabinský), a nejnáchodnější úsek od Omsku po Irkutsk měl na starosti kapitán Gajda.⁸⁸

Šarvátky se množily, další proběhla 22. května v Krasnojarsku, kde tamní sovětská posádka odzbrojila československý vlak. Další den zachytili spojaři sboru 2 telegramy. V prvním žádal člen vojenského komisariátu Semjon Aralov zadržení armádního sboru, jeho odzbrojení a zařazení vojáků buď do Rudé armády, nebo do pracovních oddílů. Druhý telegram, poslaný čeljabinským sovětem do Jekatěrinburgu, obsahoval požadavek na násilné odzbrojení Čechoslováků.⁸⁹ Po ignoraci těchto příkazů vydal 25. května Trockij další depeši. Kromě příkazu sovětům odzbrojit všechny Čechoslováky, se objevily další požadavky. Pokud sověty objeví ozbrojeného Čechoslováka poblíže železnice, má být na místě zastřelen. Oddíly, ve kterých by byl nalezen alespoň jeden ozbrojený voják, měly být vyloženy z vozů a internovány v zajateckém táboře. Zároveň se do týlu dostaly oddíly z ruské armády pro dohled nad československými vojáky. A to nejdůležitější, veškerý pohyb vlaků směrem na východ byl zakázán, při porušení příkazu měli být viníci tvrdě potrestáni.

Díky této depeši došlo k rozkolu vojska s vedením. Členové OČNR Prokop Maxa a Bohumil Čermák nařizovali vojákům odevzdat zbraně. Naproti tomu sdělil sjezd v telegramu zaslaném členům OČNR, francouzské vojenské misi ve Vologdě, sovětům mezi Čeljabinskem a Irkutskem, sovětskému vojenskému komisaři v Jekatěrinburgu

⁸⁷ Viz. příloha 4.

⁸⁸ HONZÍK, s. 91–92.

⁸⁹ ŽIPEK, s. 120.

a československému komisaři v Penze, že se zbraní nevzdají, dokud jim nebude zaručen bezpečný odjezd.⁹⁰

Hned 25. května 1918 zahájil kapitán Gajda se svým oddílem útoky na úseku magistrály Omsk–Irkutsko. Tady během 2 dnů obsadil důležité železniční stanice, kde vytvořil za podpory československých vojáků menševici a eseři vládu, jež se prohlásila za Zatímní sibiřskou vládu a okamžitě začala organizovat ozbrojené jednotky.⁹¹ Gajdovu iniciativu napodobily další 2 skupiny. Protože se Voječovského čeljabinská skupina zdála nebezpečnější, vyrazila Rudá armáda z Omsku směrem na Čeljabinsk. Postupně došlo k několika pokusům o odzbrojení československých vojáků. Dne 25. května na Marianovce, o den později v Irkutsku a další den v Zlatoustu. Tyto útoky byly odraženy a následně československé jednotky obsadily Čeljabinsk, 31. května Tomsk, 7. června útokem ze západu Omsk a 19. června i Krasnojarsk.⁹²

Obsazování měst se neobešlo bez obětí. Dne 29. května při útoku na Penzu ztratil 1. pluk pod velením poručíka Josefa Švece po 12-ti hodinové bitvě 60 mužů. Na místním nádraží pak vojáci sestavili obrněný vlak, pojmenovali jej Orlík a vypravili ho na cestu k Volze.⁹³ Dne 4. června svedli legionáři velký boj se 4 000 bolševickými vojáky, kteří si vytvořili síť zákopů v kopci před nádražím v Lipjagách. Čtvrtý pluk Prokopa Velikého pod novým velitelem Janem Gayerem, který nahradil Čečka, disponoval 1 600 muži. Po rychlém útoku vypracovaném Gayerem a Čečkem se rychle podařilo obsadit nádraží. V tomto boji padlo 30 mužů a 100 jich bylo zraněno. Neobvykle vysoké ztráty podtrhly porážku bolševiků. Na 2 000 vojáků padlo přímo na bojišti, z toho zhruba polovina se utopila v přilehlých bažinách. Toto vítězství otevřelo cestu k Samaře, kterou se podařilo 7. června bez větších potíží obsadit.⁹⁴ Magistrála tak

⁹⁰ SAK, s. 36.

⁹¹ HONZÍK, s. 94.

⁹² ŽIPEK, s. 121.

⁹³ SAK, s. 41.

⁹⁴ Tamtéž, s. 42.

byla od Čeljabinsku po Irkutsk, tedy ve vzdálenosti zhruba 3 500 kilometrů, obsazena československými legiemi.

Na 23. července 1918 byl do Omsku, nyní obsazeném československými legionáři, svolán sjezd československých vojsk. Při jednání sjezd schválil Československou národní radu vedenou Masarykem za ústřední a řídicí orgán. Zástupcem rady byla potvrzena OČNR, řízená předsednictvem s 12 správci odborů, např. vojenského, sociálního či osvětového. Tím, že se zvětšily kompetence OČNR, mohl být generál Syrový jmenován vrchním velitelem československých vojsk v Rusku.⁹⁵

⁹⁵ HONZÍK, s. 96.

8. MEZINÁRODNÍ SCÉNA

8.1. Politika

Po vyčerpávajících a prakticky zbytečných bojích, které nepřiblížily ani jednu stranu k vítězství, potřebovala západní fronta ulevit. Tomu mělo pomoci znovuoobnovení východní fronty, čímž by musela německá a rakousko-uherská vojska setrvat na východě. Francouzští a angličtí vojáci zůstali na západní frontě, na protibolševickou frontu nemohli Spojenci spoléhat. Jedinými možnými útočníky se tak jeví Japonci, kteří již přebývali ve Vladivostoku. Do těchto jednání a úvah však vstoupili českoslovenští vojáci, kteří svým vystoupením proti bolševikům a obsazením části transsibiřské magistrály ukázali, že na bývalé východní frontě existuje početné vojsko, navíc s odhodláním bojovat proti Ústředním mocnostem po boku Spojenců. Protože Čechoslováci obsadili transsibiřskou magistrálu, hlavní dopravní tepnu Ruska, nově obnovená východní fronta mohla vzniknout na Urale či na Volze. Stopku nápadu o znovuoobnovení východní fronty vystavil rázný nesouhlas USA. Dne 3. srpna 1918 vydaly aide mémoire, ve které daly zřetelně najevo, že s vybudováním nové východní fronty absolutně nesouhlasí.⁹⁶

Benešova intenzivní zahraniční jednání konečně přinášela úspěchy. Dne 29. června 1918 obdržel Beneš dopis od francouzského ministra zahraničí Stéphen Pichona, v němž se psalo: „...vláda republiky považuje za spravedlivé a nutné prohlásiti práva Vašeho národa na samostatnost a uznati veřejně a oficiálně Československou národní radu jako nejvyšší orgán, spravující veškeré zájmy národa a jako první základ příští vlády československé...“⁹⁷ Jako první se za československé zájmy tedy postavila Francie. O 2 měsíce později ji následovala i Velká Británie. Britský ministr zahraničí lord Arthur Balfour vydal 9. srpna 1918 britské prohlášení, v němž zveřejnil názor britské vlády nad další existencí Rakousko-Uherska. Vláda Jeho Veličenstva oznámila, že „považuje

⁹⁶ FIC, Československé legie v Rusku, III. díl, s. 283.

⁹⁷ PICHlíK, KLíPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 190.

Čechoslováky za *národ spojenecký*“ a uznala *„tři československé armády za jednotnou armádu spojeneckou“* a zároveň potvrdila *„právo Československé národní rady jakožto nejvyššího orgánu národních zájmů a jakožto nynějšího představitele budoucí československé vlády vykonávati nejvyšší autoritu nad touto spojeneckou armádou“*.⁹⁸ Nejdéle se čekalo na vyjádření USA. Již 29. května 1918 vydal státní tajemník Robert Lansing nótu, ve které zmiňoval, že národní požadavky Čechoslováků a Jihoslovanů mají upřímné sympatie vlády USA. Avšak toto vyjádření se Masarykovi zdálo příliš obecné a tak opět vyjednával. Dne 2. září 1918 vešla v platnost deklarace sepsaná po jednání Masaryka s Lansingem a americkým prezidentem Woodrowem Wilsonem, v níž americká vláda mimo jiné uznala: *„Národní radu za vládu de facto, vedoucí vojenské a politické záležitosti československého národa“*.⁹⁹ Zároveň byla americká vláda ochotna jednat s Národní radou jakožto vládou nového státu.

Avšak pro vojáky mezinárodní uznání prakticky nic nezměnilo. Morálka ve vojsku začala nenápadně upadat. Byla podkopávána nekonečným čekáním na rozhodnutí „vyšších mocí“, vojáci se hrozili blížící se zimy a definitivní ránu špatně naladěným vojákům zasadila zpráva o smrti plukovníka Švece. Tento plukovník, který úspěšně bojoval u Zborova, spáchal 3 dny před vyhlášením samostatného Československa sebevraždu poté, co jeho vlastní vojáci odmítli nastoupit do útoku na úseku Buzuluk-Bugulma. Ironií osudu měl plukovník Švec pohřeb 28. října 1918.¹⁰⁰

8.2. Bojiště

Po zahájení rozsáhlé protiofenzivy velitelem dohodových sil Franchetem d' Espéreyem na balkánské frontě došlo ke zhroucení Bulharska a následně k uzavření příměří. Na začátku října začali z území Srbska a Bosny a Hercegoviny ustupovat vojáci německé a rakousko-

⁹⁸ Tamtéž, s. 191.

⁹⁹ Tamtéž, s. 192.

¹⁰⁰ GREGORVIČ, M., První československý odboj, Praha 1992, s. 37.

uherské armády. Nato nabídlo Německo a Rakousko-Uhersko Dohodě prostřednictvím USA příměří a okamžité zahájení mírových jednání, jejichž základ mělo tvořit známých Čtrnáct bodů amerického prezidenta Wilsona. Dne 14. října oznámil Edvard Beneš francouzskému ministru zahraničí a pařížským vyslancům Dohody, že byla ustavena prozatímní československá vláda s předsedou T. G. Masarykem, ministrem války Štefánikem a ministrem zahraničí, jímž se stal on.¹⁰¹

Českoslovenští vojáci museli čelit také útočným výpadům Trockého armády. Na konci srpna disponoval Trockij celkem 76 672 vojáky, kteří se shromáždili na povolžské a jekatěrinské frontě, aby zahájili ofenzivu proti Čechoslovákům.¹⁰² Poté, co se k Trockému přidali i vojáci pod velením Vasilije Konstantinoviče Bljuchera, se celkový počet nepřátel stojících proti československému sboru zvýšil na 85 470.¹⁰³ Československé velení, dle plánů z 31. srpna 1918, mohlo spoléhat na 28 600 vojáků. Několikanásobná přesila bolševických vojáků zapříčinila československý ústup ze Simbirska i opuštění nejjihněji obsazeného města, Volsku. Došlo k ústupu z Kazaně i Samary. Pomoc přišla ze strany Gajdovy skupiny, jež dorazila z Irkutska, a z vladivostocké skupiny.

I přes mezinárodní uznání se nálada československých vojáků postupně zhoršovala. Spojenci na pomoc nepřicházeli a pokud ano, tak to byla pomoc jen symbolická, to když Francouzi poslali do Ruska prapor koloniálních střelců z Indočíny, kteří by v blízkí se zimě jen stěží obstáli. Do složité situace promluvily události říjnových a listopadových dnů. Po vzniku samostatného Československa dne 28. října 1918 a po kapitulaci Německa z 11. listopadu 1918 nemělo pro československé vojsko smysl nadále zůstat v Rusku. Samostatné Československo, pro které bojovali po 4 roky, již existovalo a jediné, po čem toužili, bylo vrátit se domů. V listopadu však došlo k situaci, která ovlivnila další působení Čechoslováků v Rusku. Dne 18. listopadu 1918 provedl admirál Alexandr Vasiljevič Kolčak převrat, jenž znamenal zásadní obrat ve vládě. S tichou

¹⁰¹ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 193.

¹⁰² FIC, Československé legie v Rusku, I. díl, s. 278.

¹⁰³ Tamtéž.

podporou československých legionářů, kteří umožnili Kolčakovi převrat obsazením strategických míst a magistrály, se pokusil nastolit poměry panující v předešlém carském režimu. Kolčakova armáda ovládla území kolem Ufy, Samary a Kazaně. Avšak z československých důstojníků podporoval Kolčaka pouze Radola Gajda, jenž záhy poznal admirálovu neschopnost.¹⁰⁴ Kolčakova diktatura se dopouštěla mnoha zločinů. Probíhaly vraždy politických odpůrců, či pronásledování a vyvražďování určitých skupin obyvatelstva. Kvůli těmto zvěrstvům propukla řada povstání, jež byla následně krutě potlačena a jejich viníci popraveni.

¹⁰⁴ HONZÍK, s. 102.

9. CESTA DO VLADIVOSTOKU

9.1. Ústup z fronty

Oddíly legionářů se nenacházely zrovna v lehké situaci. Pomoc nepřicházela a vnitřní situace v Rusku se přiostrhovala. Zároveň byl velmi vyžadován příjezd legionářů do vlasti. I přes vyhlášení samostatného Československa panovaly národnostní problémy. Probíhaly boje zejména o Slovensko a Těšínsko, ve kterých bylo třeba vojenského zásahu. Protože vojáci setrvali, ať z rakousko-uherské, či z legionářské armády, stále za hranicemi, hrozila ztráta těchto území. I přesto musely legie vydržet v Rusku. Po uzavření příměří ustoupily československé zájmy do pozadí. Na pořadu dne byly přeprava amerických vojáků zpět do vlasti a co největšího množství potravin a zboží do zdecimované Evropy.¹⁰⁵ Zároveň panoval velký nedostatek lodí potřebných k přepravě padesátitisícové armády. Českoslovenští vojáci tak byli odkázáni na pomoc Spojenců. V této situaci si Masaryk uvědomoval, že bude třeba velké trpělivosti. Tak bylo koncipováno prohlášení nového prezidenta k vojákům, „*Na vás, bratři v Rusku a Sibiři, je těžší úloha, neboť se nemůžete vrátit domů tak brzy, jak byste si přáli. Nicméně touto obětí posílíte pozici našeho národa na mírové konferenci.*“¹⁰⁶

V listopadu 1918 se na obhlídku situace v Rusku vydal ministr války Štefánik. Usadil se v Jekatěrinburgu, odkud vojáky ujišťoval o francouzské intervenci, která smete sovětský režim, a legionáři se poté budou moci přes Moskvu vrátit zpět do vlasti. Zřejmě na jeho popud také vyplula z Vladivostoku první loď Roma převážející nemocné a válečné invalidy. Koncem ledna se československé jednotky stáhly z uralské fronty a území bylo předáno Rusům a ostatním národním armádám. Dále došlo ke zrušení OČNR, které kvůli existenci oficiální vlády a Národní rady již nebylo třeba. Ještě před svým odjezdem ze Sibiře jmenoval Štefánik místo OČNR tzv. Zvláštní výbor, jenž jej měl jako ministra

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

zastupovat.¹⁰⁷ Zvláštní výbor obsahoval 5 úřadů, které podléhaly ministerstvu války. Šlo o úřady: 1. oddělení politické vedené Bohdanem Pavlů, 2. vojenská správa pod vedením podplukovníka Rudolfa Medka, 3. finanční správa s poručíkem Františkem Šípem, 4. vojenský inspektorát s generálem V. N. Šokorovem a 5. vrchní kontrolní oddělení s JUDr. Václavem Suchým.¹⁰⁸

Rozkaz delegace československé vlády, která se na podzim vydala na Sibiř, rozhodl o přemístění československých vojáků do Vladivostoku, odkud měly začít transporty do vlasti. Tento plán byl odsouhlasen i některými velmocemi, čímž se transport dočkal oficiální podpory. Jediný, kdo s přesuny nesouhlasil, byl generál Janin, který nakonec zařídil alespoň setrvání 6. pluku Hanáckého v Omsku.¹⁰⁹ Ještě na konci roku 1918 odešli ze sboru zbývající ruští generálové a štábní důstojníci. Silně demoralizovaní vojáci postupně odcházeli z fronty. Dne 13. ledna 1919 bylo rozhodnuto o převedení celého armádní sboru do zázemí a o 2 dny později československý štáb odevzdal velení frontě. V lednu již většina jednotek do bojů nezasahovala a během února odešla z uralské fronty drtivá většina vojáků. Rozkaz generála Syrového z 27. ledna určil československé vojsko k ochraně železnice mezi Irkutskem a Novonikolajevskem. Obsazování těchto úseků trvalo celé 4 měsíce.¹¹⁰ Rozkazem o rozdělení částí magistrály mezi jednotlivé jednotky se Štefánik dostal do rozporu s Gajdou, který bral tento čin jako degradaci. Opustil armádu, vstoupil do služeb Kolčaka a stal se velitelem severní ruské armády.¹¹¹ Během následujících 4 měsíců odjelo směrem k Bajkalu na 259 ešalonů. Dne 1. února došlo k přejmenování armádního sboru na Československé vojsko na Rusi, čímž byla prakticky ukončena reorganizace samostatné armády.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 104.

¹⁰⁸ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 239–240.

¹⁰⁹ HONZÍK, s. 105.

¹¹⁰ SAK, s. 119.

¹¹¹ ŽIPEK, s. 172.

Na jaře roku 1919 bojovali Čechoslováci především s ruskými partyzánskými bandami, které poškozovaly železniční tratě magistrály a ostřelovaly projíždějící vlaky.¹¹² V květnu podnikli legionáři výpad na jih a sever, kde zneškodnili bolševické jednotky, a tím zajistili na nějakou dobu klidný průjezd tratí.¹¹³ K větší nervozitě přispěly Kolčakovy nátlaky. Požadoval zapojení československých vojáků do občanské války. Stejně tak Grigorij Semjonov, vojenský velitel bílé armády v Zabajkalí, chtěl, aby ho legionáři přišli podpořit. Semjonov dokonce nechal svými vojáky obsadit železniční tunely na magistrále v oblasti Bajkalu. Situace se radikálně změnila na konci roku 1919, kdy naplno propukla protikolčakovská povstání. Kolčak uprchl z Omsku a poté se vydal po transsibiřské magistrále na východ. Na počátku ledna 1920 požádal Kolčak Spojence o ochranu. Jeho vlaky a stejně tak ruský zlatý poklad dostaly československou stráž. Dne 9. ledna 1920 opustil poklad Nižněudinsk s jednotkami složenými z Čechoslováků, Rusů, Poláků, Rumunů, Jihoslovanů a Japonců. Jen při cestě z Irkutsku se ztratilo 12 beden zlata, které měla na svědomí ruská stráž.¹¹⁴ Při cestě se vojáci museli potýkat s další sabotáží, kdy musel 4. pluk Prokopa Velikého vyřadit několik vagonů poté, co záškodníci nasypali do ložisek písek, čímž se vagony staly nepojízdnými. Negativní roli sehrály také velké mrazy, které znesnadňovaly cestu.¹¹⁵

Vedení československého vojska bylo nuceno zahájit jednání o příměří. Pokračovat ve vedení bojů se zdálo zbytečné. Vojáci by si museli cestu na východ prorážet násilím a hrozilo nebezpečí, že partyzánské jednotky rozeberou koleje a legionáři by se tak do Vladivostoku museli přemístit pěšky. Jednání o příměří mezi legiemi a sovětskou 5. armádou sjednal vojensko-revoluční komitét v Irkutsku. Dne 7. února 1920 bylo podepsáno příměří v železnici Kujtun. Uzavřením příměří se přemísťování vojáků do přístavu dostalo do konečné fáze.

¹¹² Viz příloha 5.

¹¹³ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 245.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 248.

¹¹⁵ SVOBODA, K., S vichřicí do dvou světadílů, Praha 2006, s. 157.

9.2. Odjezd z Vladivostoku

První loď z Vladivostoku vyplula v půlce ledna 1920. Ve městě mezitím prudce vzrostly kriminalita a neméně také inflace. Ruský rubl ztrácel hodnotu, cennější se staly americké dolary a japonské jeny. Za místa na odplouvajících lodích se platilo tvrdou měnou. Kromě bohatých žilo ve městě velké množství chudých, rozmohla se prostituce. Jedinou autoritou udržující pořádek byli Japonci, v menší míře i čínští vojáci.¹¹⁶ Kvůli zpoždění amerických lodí, které byly přislíbeny k přepravě, v době od 12. března 1920 do poloviny dubna 1920 nevyplula z Vladivostoku jediná loď. Teprve 2. září 1920 došlo k nalodění posledního československého vojáka. Z Vladivostoku odjelo celkem 36 lodních transportů a dalších 6 lodí převážejících invalidy. Vladivostok opustilo celkem 72 644 osob, z toho 56 459 vojáků, 4 914 invalidů, 1 726 žen a 717 dětí. Zároveň zůstalo v Rusku 3 652 padlých a 739 nezvěstných vojáků.¹¹⁷ Kromě vidiny blížícího se domova si mohli vojáci užívat i cestu exotickými zeměmi. První trasa vedla přes Tichý oceán do USA, Kanady a Atlantikem do Evropy a druhá kolem Číny, Indickým oceánem, Rudým mořem a přes Středozevní moře do italského Terstu.¹¹⁸

Je třeba zmínit také náhled na chování československých legionářů při čekání na transporty do Vladivostoku. Ve své knize *Die tschechischen Legionen* popisuje generál poručík Konstantin W. Sakharow československé vojáky jako bonvivány lpících na dobré vizáži, hledající jen zábavu. K ubytování údajně požadovali jen velká a bohatá města, kvůli svým vysokým požadavkům dokonce jednali i s generálem Janinem. Pro jejich prostopášný život trpěli vojáci pohlavními nemocemi a pro zahlcení nemocnic budili v místním obyvatelstvu odpor. Je zde zmíněna i zahálka, šmelina a celkově špatná morálka Čechoslováků oproti ukázněné bílé armádě, která pevně držela frontu na Uralu.¹¹⁹ Hladoví, špatně oblečení a ještě hůře vyzbrojení Kolčakovi vojáci legionářům

¹¹⁶ Tamtéž, s. 164.

¹¹⁷ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 250.

¹¹⁸ Viz příloha 6.

¹¹⁹ SAKHAROW, K., *Die tschechischen Legionen in Sibirien*, Berlin 1931, s. 58.

záviděli dostatek munice, dobré jídlo a krásné stejnokroje. Z toho také vznikly zvěsti o stovkách československých vlaků s nakradeným ruským zbožím.¹²⁰ Asi ne náhodou byla tato kniha, vydaná jen v německém jazyce, za Masarykovy prezidentské éry zakázána.

¹²⁰ SAK, s. 127.

10. OSUDY LEGIONÁŘŮ

Otázkou legionářství se zabývala i československá legislativa. Zákon č. 462 Sbírky zákonů a nařízení z 24. července 1919 určoval, kdo má být považován za legionáře. Za legionáře se mohl prohlašovat každý, kdo dobrovolně vstoupil do československé armády nejdéle do 28. října 1918 a ti, kteří měli rakouské, uherské či německé občanství a během války se přihlásili do některé ze spojeneckých a spřátelených armád.¹²¹ Po návratu legionářů, zejména těch ruských, kteří se vraceli ve větším počtu až po válce, nastala otázka, jaká zaměstnání budou vykonávat. Podle správy pražského četnictva za rok 1919 vyplývá, že žádost o policejní zaměstnání podalo jen 171 legionářů, z nichž pouze 51 bylo přijato.¹²² Situace se vyhroutil v roce 1920, kdy se do Československa vrátil zbytek legionářů z Ruska. Legionářům se speciálně upravovala délka studia, takže bylo možné získat vysokoškolský diplom během 1 semestru. Vojáci dostávali 3 typy vyznamenání: Revoluční medaili, medaili Vítězství a Československý válečný kříž. Do roku 1934 se udělilo celkem 14 946 Revolučních medailí, medailí Vítězství 14 089, válečný kříž obdrželo 6 613 mužů.¹²³ Téměř 20 000 legionářů se živilo jako úředníci, či jako zřizenci ve státní správě. Další se přednostně podíleli na pozemkové reformě, mnoho jich dostalo živnostenské oprávnění, tisíce se vrátily ke svým dělnickým pracím. Těžší to měli váleční invalidé, pro které téměř nebylo uplatnění. V případě, že se o ně nepostarala vlastní rodina, skončili váleční hrdinové většinou na ulici, či v chudobinci. I přes získání zaměstnání a zajištění rodiny množství legionářů trpělo psychickými následky až do konce života. Za 2. světové války se někteří legionáři angažovali v domácím odboji či odešli za hranice. Mezi nejznámější výjimky patřili Radola Gajda, který byl obviněn z fašistického puče z roku 1933, a Emanuel Moravec, který působil jako ministr protektorátní vlády a proslul jako propagátor převýchovy české mládeže

¹²¹ Tamtéž, s. 253.

¹²² MICHL, J., Legionáři a Československo, Praha 2009, s. 10.

¹²³ Tamtéž, s. 11.

v nacistickém duchu.¹²⁴ Vojtěch Klecanda, jež působil v České družině, byl v květnu 1945 členem delegace protektorátní vlády, která měla se Spojenci jednat o záchraně situace, za což skončil ve vyšetřovací vazbě.

Krutým vystřízlivěním po vítězství nad nacistickým Německem byl nástup komunistů po roce 1948, kteří s legionáři jednali jako s nepřáteli státu a výjimkou nebyla uvěznění na dlouhá léta. Nejznámějšími oběťmi komunistického teroru byl francouzský legionář a protinacistický odbojář Heliodor Píka, účastník zborovské bitvy Karel Kutlvašr, či Otakar Husák, velitel 1. praporu československého střeleckého pluku.

Pádu komunistického režimu v roce 1989 se dočkala necelá stovka legionářů.

¹²⁴ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 265.

11. ZÁVĚR

Českoslovenští legionáři v Rusku odvedli, vedle politických jednání Masaryka, Beneše, Štefánika a dalších, zřejmě největší kus práce při budování samostatného státu.

Po zahájení války v roce 1914 museli muži narukovat. Měli před sebou několik možností. Drtivá většina vstoupila do rakousko-uherské armády, a bojovala tak prakticky proti „svým“ slovanským bratrům za stát, který nepovažovala za svůj vlastní. Muži žijící v Rusku měli výběr poměrně snazší. Vzhledem k tomu, že se prakticky ze dne na den stali nepřáteli pobývajícími na ruském území, hrozila jim deportace na Sibiř či do Kazachstánu a konfiskace majetku. Pro vlastenecky smýšlející Čechy tak bylo jednodušší vstoupit do právě se tvořících československých jednotek spadajících do ruské armády a spoléhat na činnost politiků, kteří bojovali za vznik samostatné armády. Dalšími členy dobrovolnických jednotek se stávali zajatci, kteří nakonec po náborech v zajateckých táborech tvořili větší část sboru.

Než se československý armádní sbor stal opravdu sborem, musel projít několika vývojovými fázemi. Po přísaze v Kyjevě v říjnu roku 1914 se nově zformovaná Česká družina vydala na frontu, kde vydržela prakticky další 4 roky. V dubnu roku 1916 se družina přejmenovala na Československý střelecký pluk a o 2 měsíce později na Československou střeleckou brigádu. S narůstajícím počtem přijímaných vojáků muselo československé velitelství přistoupit k nové organizaci jednotek. V květnu 1916 vznikly první 2 pluky, Mistra Jana Husi a Jiřího z Poděbrad. V březnu 1917 se zformoval pluk Jana Žižky z Trocnova a po velkém úspěchu československých vojáků v bitvě u Zborova mohly vzniknout i 4. pluk Prokopa Velikého, 5. pluk T. G. Masaryka, 6. pluk Hanácký, 7. pluk Tatranský, 8. pluk Slezský a 1. dělostřelecký pluk Jana Žižky z Trocnova a v září téhož roku i 2. dělostřelecký pluk. V létě roku 1918 vznikly i 9., 10., 11. a 12. pluk.

V říjnu roku 1917 došlo k bolševické revoluci, jež určila další osud československých legionářů. Bolševici uzavřeli v březnu roku 1918 v Brestu-Litevském s Ústředními mocnostmi separátní mír, čímž se stalo setrvání československých vojáků, jakožto nepřátel Německa a Rakousko-Uherska, na území Ruska nežádoucím. Dále se vojáci přemísťovali po transsibiřské magistrále směrem na přístav Vladivostok, odkud měli odjet do Francie a bojovat na západní frontě. Ústup ztěžovaly sabotáže ze strany bolševiků, příkazy k zastavení vlaků či o úplné odzbrojení vojáků. Při ústupu Čechoslováci postupně obsazovali významná města, např. Samaru, Jekatěrinburg či Kazaň. Celkově vojsko čítalo 3 střelecké divize (12 střeleckých pluků, 2 záložní pluky, 2 jezdecké pluky, 3 dělostřelecké pluky, příslušné technické a týlové složky). Téměř po 2 letech od konce války se do nově vzniklého státu, za který bojovali, vrátili poslední legionáři. V prvorepublikové éře se legionáři těšili velké úctě. Organizovalo se množství vzpomínkových akcí, zakládaly se památníky padlým, vycházely knihy o hrdinských činech vojáků v bojích za demokratickou Československou republiku. V době protektorátu se do odboje, ať už domácího či zahraničního, zapojilo i mnoho legionářů. Nejsmutnější období však legionáře čekalo po převratu v roce 1948. Legionáři byli tvrdě stíháni, docházelo k uvěznění, soudním procesům a popravám. Nesmělo se o nich mluvit, z učebnic dějepisu byli vymazáni a legionářská literatura téměř nevycházela. Roku 1989, kdy se legionáři dočkali prvního většího uznání, se dožila necelá stovka vojáků.

12. RESUMÉ

The title of my bachelor's thesis is The Czechoslovak Legionnaires in Russia during The First World War. This thesis describes Czechoslovak soldiers who contributed to the commencement of independent Czechoslovak Republic.

Czechoslovak military troops began to form in August 1914 when the company Nazdar! was created in France and Česká družina was created in Russia. Česká družina was composed of men who lived in Russia before war and they were joined by prisoners of war from Austria-Hungarian army. In October 1914 volunteers passed an military oath in Kiev and they left for the battlefield where they did exploratory and intelligence service. In February 1916 Česká družina was renamed to Československý střelecký pluk and in May to Československá střelecká brigáda. In July 1917 soldiers fought in the battle at Zborov where, for the first time, they brought attention to themselves. They fought for the independent Czech land. The key moment was the revolution of October 1917, when the Bolsheviks took over power. They made a separate peace with Central Powers in March 1918 and Czechoslovak soldiers could not stay on the Russian territory any longer. Soldiers progressively occupied important cities on the Trans-Siberian railway during their retreat to port Vladivostok. Allied ships were supposed to transport Czechoslovak soldiers back to the homeland. Czechoslovak legionnaires attracted attention with their successes and for helping to establish the independent Czechoslovak state, for which they had fought since 1914.

13. POUŽITÉ ZDROJE

13.1. Literatura

BREJCHOVÁ, Zdeňka, BŘEČKA, Jan, Hoši od Zborova, Brno 1997.

CIRONIS, Petr, TÝCOVÁ Vladimíra, Čsl. legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914–1919, Rokycany 2000.

FIC, Viktor Miroslav, Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918, I. díl, Praha 2009.

FIC, Viktor Miroslav, Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918, III. díl, Praha 2009.

GALANDAUER, Jan, Bitva u Zborova 2. 7. 1917: česká legenda, Praha 2002.

GALANDAUER, Jan, HOFMAN, Petr, ŠEDIVÝ, Ivan, Zborov 1917–1997, Praha 1997.

GREGOROVÍČ, Miroslav, První československý odboj, Jinočany 1992.

HLAVÁČ, Miroslav, Čeští mafiáni, 1914–1918, Karviná 2008.

HONZÍK, Miroslav, Legionáři, Praha 1990.

CHÁB, Václav, Německý vpád na slovanský východ, Praha 1938.

JAKL, Tomáš. a kol., Zborov 1917–2007, Praha 2008.

KLECANDA, Vojtěch Vladimír, Bitva u Zborova, Praha 1927.

KRŮTA, Václav a kol., Českoslovenští legionáři: okres Kladno, Kladno 2002.

KŘÍŽ, Karel, VANĚK, Otakar, 5. československý střelecký pluk „Pražský“ T.G. Masaryka v boji za svobodu vlasti 1917–1920, Praha 1934.

MASARYK, Tomáš Garrigue, Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918, Praha 2005.

MICHL, Jan, Legionáři a Československo, Praha 2009.

NEDOROST, Libor, Češi v 1. světové válce, 3. díl. Do hořkého konce, Praha 2007.

PICHLÍK, Karel, Bez legend: zápas o československý program, Praha 1991.

PICHLÍK, Karel, KLÍPA, Bohumír, ZABLOUDILOVÁ, Jitka, Českoslovenští legionáři (1914–1920), Praha 1996.

PRAŠEK, Vojtěch, Česká družina (psáno k 20. výročí jejího založení), Praha 1934.

PROKŠ, Petr, Politické a vznik republiky, 1914–1918, Praha 1998.

PRZYBYLOVÁ, Blažena, Českoslovenští legionáři: rodáci a občané Ostravy, Šenov u Ostravy 2002.

SAK, Robert, Anabáze: Drama československých legionářů v Rusku (1914–1920), Jinočany 1996.

SAKHAROW, Konstantin W., Die tschechischen Legionen in Sibirien, Berlin 1931.

SVOBODA, Karel, S vichřicí do dvou světadílů, Praha 2006.

TATAROV, Borys, Novodobí husité, Praha 2010.

VANĚK, Otakar, Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920. Kniha 3, díl 4, Anabase 1918–1920, Praha 1929.

VEBER, Václav, Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9.5.2001 v Praze, Praha 2003.

VELFL, Josef a kol., Legionáři z Příbramska, Příbram 2002.

ŽIPEK, Alois, Válka národů 1914–1918: Účast českého národa v boji za svobodu, Praha 1922.

13.2. Články

VÁCHA, Dalibor, Na rozvědkách: Čechoslováci na ruské frontě 1914–1917, Dějiny a současnost, ročník 2011, č. 2.

13.3. Internetové zdroje

KUTHAN, P., J., Kapitola II. – Nejen krajané v Rusku. Česká družina (1914–1916) – II [online]. [cit. 2011-12-01]. Dostupné na internetu: http://www.valka.cz/clanek_1201.html.

MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–18. Část první: Na frontách světové války [online]. [cit. 12. 2. 2012]. Dostupné na internetu: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm#rusko>.

KUTHAN, P., J., Čeljabinský incident [online]. [cit. 9. 3. 2012]. Dostupné na internetu: http://www.pamatnik.valka.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=34%3Aeljabinsky-incident-1918&catid=11&Itemid=11&lang=cs.

14. PŘÍLOHY

14.1. Zdroje k obrazové příloze

Obr. 1 SVOBODA, K., S vichřicí do dvou světadílů, Praha 2006, str. 247.

Obr. 2 PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J., Českoslovenští legionáři (1914-1920), Praha 1996.

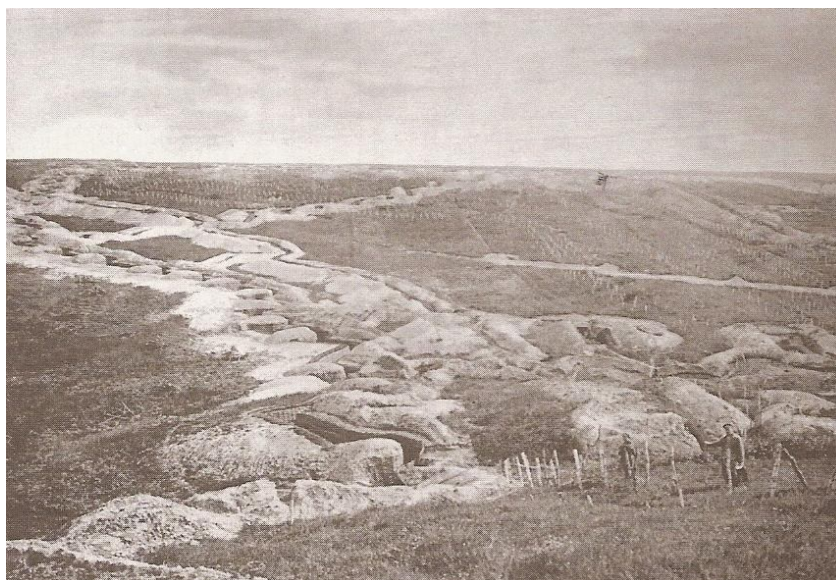
Obr. 3 Tamtéž.

Obr. 4 GAJDA, R., Moje paměti. Díl 1. a 2., Československá anabase. Zpět na Ural proti bolševikům. Admirál Kolčák, Praha 1920.

Obr. 5 ŽIPEK, A., Válka národů 1914 – 1918: Účast českého národa v boji za svobodu, Praha 1922, s. 151.

Obr. 6 Tamtéž, s. 195.

14.2. Obrazová příloha

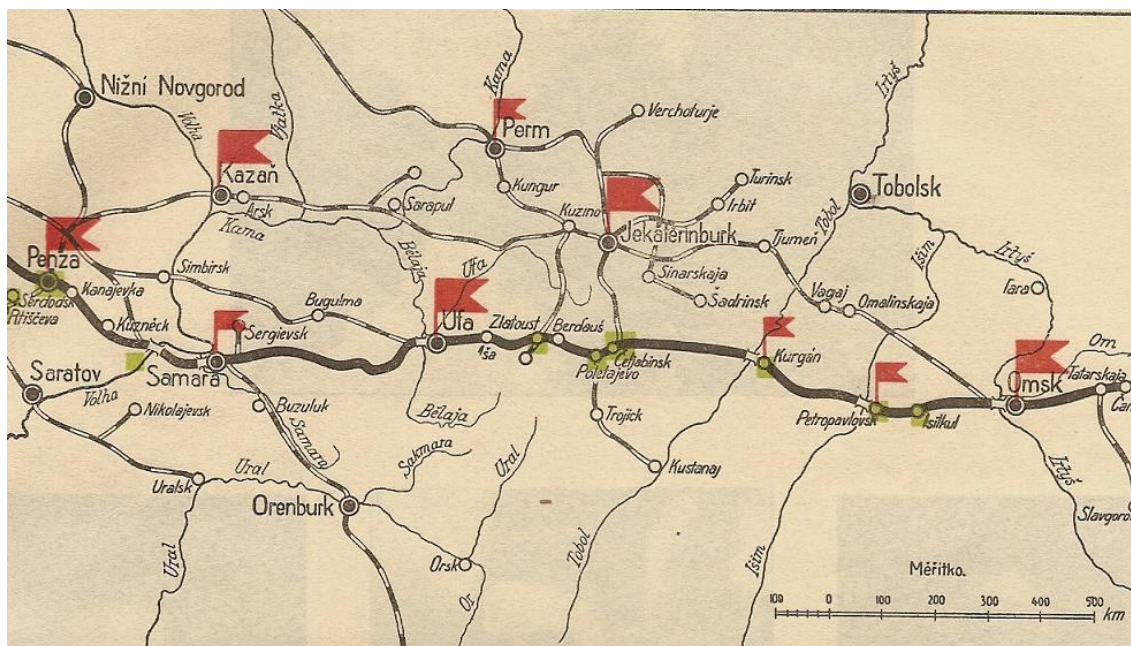
Obr. 1. Pohled na systém rakouských zákopů dobytých Československou střeleckou brigádou 2. července 1917.

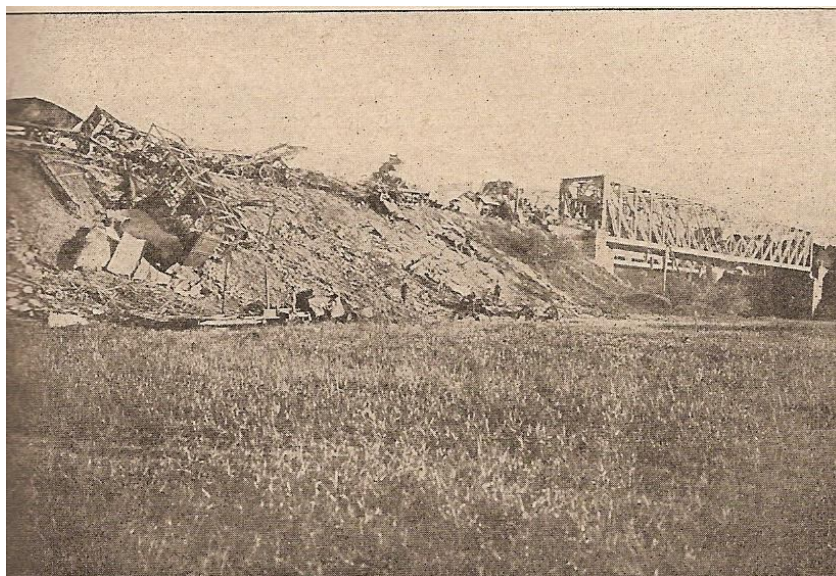
Obr. 2. Vojáci 1. československého střeleckého pluku v zákopech u Zborova.

Obr. 3. 5. československý střelecký pluk odevzdává část výzbroje v Penze (březen 1918).

Obr. 4. Rozložení československých ešelonů na magistrále od Penzy do Omsku kolem 25. května 1918.

Obr. 5. Bolševiky zničená trať.

Obr. 6. Odjezd z Vladivostoku.